

Araştırma Makalesi

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin ve Brezilya'nın Politik Ekonomisinde Afrika

Africa in The Political Economy Of Türkiye and Brazil After The Cold War

Ceren URCAN

Araş.Gör.Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ceren.urcan@hbv.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-4720-1788>

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
24.11.2023	25.02.2024

Öz

Bu çalışmada Türkiye'nin ve Brezilya'nın Soğuk Savaş sonrası benimsediği dış politika prensipleri çerçevesinde Afrika'daki varlıklarının politik ekonomi açısından analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda her iki ülkenin de temel dış politika prensipleri ortaya konmuş ve Afrika ile olan ilişkilerindeki dönüm noktaları ve prensipleri, teorik ve pratik olarak vurgulanmıştır. Tümden gelim yönteminin ve nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışmada, temel dış politika yaklaşımları Afrika ve politik ekonomi ekseninde sınırlandırılmıştır. Türkiye'nin dış politikasının ve ekonomi politığının incelendiği ilk bölümde, dış politikada kalkınma yardımlarının aktif bir şekilde kullanılmasına paralel olarak Afrika'da da kalkınma yardımları yoğunluklu bir yaklaşım sergilendiği ve iş dünyasının bölgedeki aktif varlığının Türkiye'nin ekonomi politikalarını belirleyici bir güce sahip olduğu görülmüştür. Brezilya'nın dış politikasındaki işbirlikçi arayışlar da Afrika ile olan ilişkilere yansımış ve "kalkınma işbirliği" söylemi vurgulanmıştır. Her iki ülke de küresel sistemdeki varlıklarını güçlendirmeye çalışmaktadır ve Afrika kıtası bunun için önemli bir kaynak niteliğindedir. Türkiye'nin Afrika'daki çıkış noktası salt ekonomik olmasa da sonuçları bakımından ekonomik katkı sağlamaktadır. Brezilya da kalkınmayı ve Güney- Güney işbirliğini öncelemekle birlikte sonuçları bakımından ekonomik faydalar da elde etmektedir. Afrika, her iki ülke için de küresel rekabet sistemindeki kapasitelerini güçlendirici bir bölgedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Türkiye, Brezilya, Uluslararası Politik Ekonomi, Afrika, Kalkınma İşbirliği.

Abstract

This study aims to analyze Turkey's and Brazil's presence in Africa in terms of political economy within the framework of the foreign policy principles adopted after the Cold War. In this context, the basic foreign policy principles of both countries are emphasized theoretically and practically. In this study, the deductive method and qualitative data collection methods are used. In the first part, where Turkey's foreign policy and political economy are examined, it is seen that in parallel with the tool of development aid in foreign policy, development aid-intensive approach is also displayed in Africa, and the active presence of the business world in the region has a determining power in Turkey's economic policies. Collaborative pursuits in Brazil's foreign policy are similarly reflected in relations with Africa, and the discourse of "development cooperation" is emphasized. For Brazil, African continent is an important resource for strengthening their presences in global system. Although Turkey's starting point in Africa is not purely economic, it provides economic contribution in terms of results. Brazil also prioritizes development and South-South cooperation as well as obtaining economic benefits in terms of its results. Africa is an region that strengthens the capacities of both countries in the global competitive system.

Key Words: Foreign Policy, Türkiye, Brazil, International Political Economy, Development Cooperation.

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Urcan, C., 2024, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin ve Brezilya'nın Politik Ekonomisinde Afrika, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 59(1), 413-436.

1. Giriş

Soğuk Savaş, devletlerin hem iç hem de dış politikalarını Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin domine ettiği iki kutuplu bir sistem içerisinde şekillendirmelerini gerektiren uzun bir dönem olmuştur. İki süper güç, Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından da bölgesel ve küresel politikaların şekillenmesinde oldukça etkin rol oynamıştır. Tüm dünyaya hâkim olmaya çalışan bir süper güç olan ABD, başta kendi bölgesinin ülkeleri olmak üzere diğer bölge ülkelerinin de dış politika yapım süreçlerinde dikkate almaları gereken bir aktör olmuştur. SSCB'nin dağılması ile birlikte bağımsızlığını kazanan ülkeler de kısa vadede Avrupa ve Avrasya bölgelerinin politikalarını şekillendirirken uzun vadede uzak coğrafyaları da etkileyebilecek güce erişmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise çok kutuplu bir uluslararası sistem, dış politika uygulamalarında farklılıklar ve yenilikler, uluslararası sistemin yeni tasarımı ve küresel politik ekonominin yeniden inşa edilmesi çabaları ile karşı karşıya kalınmıştır. Değişen ekonomik ve siyasi dengeleri ile uluslararası sistem kendini sürekli yenileyen ve güncelleyen, ülkelerin yakından takip etmesi ve bir şekilde sistem içerisinde bir rol üstlenmek için rekabet sistemi içerisine dâhil olmaları gereken bir hal almıştır. Bunu gerçekleştirebilmek için ise dış politikada farklılıklara gidilmiş ve rekabet alanları da çeşitlenmiştir. Bölgesel kuruluşların sayısı artmış, küresel çaptaki kuruluşlar ise sistemin bir gerekliliği halini almış ve devletler uluslararası sistem içerisinde yerlerini yeniden belirleme çabası içerisine girmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrası sistemin nasıl şekilleneceğinin tohumları 1980'li yıllarda atılmaya başlamıştır. Bu yıllar liberal politikalara ağırlık verildiği ve ekonomilerin dışa açılmaya başladığı yıllardır. Devleti sınırlayan, bireyin alanına müdahaleyi daraltan, anayasaya ve hukukun üstünlüğüne vurgu yapan, ekonomik anlamda piyasa ekonomisini temel alan, insan haklarını ve bireysel özgürlükleri ön planda tutan bir anlayışa dayanan liberalizm, Soğuk Savaş'ın sonuna yaklaşan dönemde ekonomik ve düşünsel anlamda baskınlığını artırmaya başlamıştır. Klasik liberalizmin öğretilerini de benimseyen bu fikir ekonomik köklerden şekillenmiştir ve ekonomik özgürlüğün birçok farklı alandaki özgürlüğe atılan ilk adım olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte her dönemde olduğu gibi bu geçiş döneminde de mevcudu muhafaza etmeye çalışan aktörler de bulunmaktadır. Muhafazakârlık ise salt akli ve bununla birlikte gelen değişimi koşulsuz olarak kabul etmenin toplumsal dokuyu bozabileceği fikrine kapılmakta ve bu sebeple de tecrübeler ve deneyimlere önem vermektedir. Aynı fikri paylaştan, benzer tarzlarda yaşayan ve geleceğe yönelik fikirleri bir paydada kesişebilen kişilerin hissettiği organik bir yakınlık olarak tanımlanabilecek muhafazakâr milliyetçilik anlayışı dönemin anlaşılmasında da oldukça önemlidir (Heywood, 2011, s. 160). Fikirlerde bütünlüğün önemi kadar eylemlerde de bütünlük önemli olmuştur. Bu dönem dış ülkelerle ilişkilere de önem verilen ve dışa açılmanın ivme kazandığı bir dönemdir.

Uluslararası sistemin ve dengelerin değişmesi ile birlikte farklı coğrafyalardaki ülkeleri benzer dış politika arayışlarına ve pratiklerine iten motivasyonlar ve değişkenler oldukça önemlidir. Türkiye ve Brezilya ekonomi politikası özelinde her iki ülkenin de Afrika'daki varlıklarını analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma farklı coğrafyalarda olan Türkiye'yi ve Brezilya'yı yine farklı bir kıta olan Afrika özelinde karşılaştırması bakımından önemlidir. Bu çerçevede çalışma, üç ana bölümden oluşmakta olup ilkinde 1990'lı yıllardan günümüze kadar Türkiye'nin dış politikasında yaşanan değişiklikler ortaya konacak ve sonrasında konu daha da derinleştirilerek politik ekonomisini şekillendiren dinamiklere vurgu yapılacaktır. Dönemin dış politika ilkeleri anlatılırken nedensellik ilişkilerinin farklı başlıklar altında incelenmesi olayların ve olguların bağlantılarını açıkça ortaya koyma açısından bir engel teşkil edeceğinden dolayı ilkeler tarihi bir sırayla ve aynı başlık altında verilecektir. Ayrıca bu bölümde, Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkileri kavramsal bazda ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise benzer şekilde 1990'lı yıllardan günümüze kadar Brezilya dış politikasının genel eğilimleri ve belirgin politika değişiklikleri ortaya konacaktır. Sonrasında bu çerçevede Brezilya'nın politik ekonomisi analiz edilecektir. Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye'nin ve Brezilya'nın Afrika'daki varlığı politik ekonomi bakış açısı ile ele alınacaktır. Bu çerçevede öncelikli olarak Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerinin politik ekonomi açısından dinamikleri ele alınacak ve sonrasında da Brezilya'nın Afrika ile olan ilişkilerinin politik ekonomi açısından değerlendirmesi yapılacaktır. Her iki ülkenin de Afrika'daki varlığı belirgin örneklerle ortaya konulacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise her iki ülkenin ilgili değişkenler bakımından karşılaştırması yapılacaktır.

2. Kavramsal Çerçeve ve Yöntem

1990'lı yıllar uluslararası sistemin dinamiklerinin değiştiği ve uluslararası sistemle senkronize olunmadan iç ve dış politikada etkin hamlelerin gerçekleştirilemeyeceği bir dönem olmuştur. Bu anlamda dış politikada bir kırılma noktası olarak nitelendirilebilecek Soğuk Savaş'ın bitişi de başta uluslararası sistemin doğasını değiştirmekle kalmayıp devletlerin politika yapım süreçlerini ve yollarını da değiştirmiştir. Bu çalışma 90'lı yılların önemli dış politika değişikliklerinin yaşandığı bir dönem olmasından hareketle tarihsel bakımdan Soğuk Savaş sonrası ele alacaktır. Soğuk Savaş'ın bir kırılma noktası olarak alınmasının sebebi iki kutuplu bir uluslararası sistemden çok kutuplu bir sisteme geçişi temsil etmesidir. İki kutuplu sistem bu çalışmada operasyonel olarak şu şekilde tanımlanmıştır: İki kutuplu sistem iki süper gücün de coğrafi uzaklık fark etmeksizin dünyada olan olaylarla ilgilendiği, olayları etkilediği ve onlardan etkilendiği sistemdir (Waltz, 1979, s. 171). Kontrol edilebilme/ edilebilme ve yönetsel açılarından iki kutuplu sistemde süper güçlerin daha çok çaba sarf etmeleri gerektiği (Waltz, 1979, s. 205) fikrinden yola çıkarak da çok kutuplu sistemin operasyonel tanımlaması yapılmıştır. Buna göre çok kutuplu sistem süper güçlerin sistemin yönetişimi için daha az çaba sarf ettiği ve dolayısıyla sistemdeki aktörlerin kendi politikalarını uygulama yönünde nispeten az engelle karşılaştıkları sistemdir. Temeline uluslararası sistemdeki bu önemli değişimi alan çalışma, bu genel çerçeveden yola çıkarak Türkiye'nin ve Brezilya'nın dış politikasını irdeleyecektir. Bunu yaparken benzerlikler ve zıtlıklar ele alınacaktır. Ayrıca dış politikadan daha da özele inilip her iki ülkenin de politik ekonomisi nedensellik ilişkisi içerisinde ve Afrika kıtasındaki varlıkları incelenerek açıklanmaya çalışılacaktır.

Amerika kıtasında bulunması sebebiyle ABD ile coğrafi yakınlığı olan Brezilya; Rusya ile olan yakın ilişkileri ve coğrafi yakınlık sebebiyle de Türkiye, hem Soğuk Savaş düzeninden hem de Soğuk Savaş sonrası düzenden etkilenen ülkelerden olmuşlardır. Her iki ülke de ekonomik ve siyasi bağlamda dış politikasını farklılaştırmış ve pro-aktif dış politikaya yönelmiştir (Balcı & Yeşiltaş, 2013). Latin Amerika bölgesinin iki kutuplu sistemde daha ziyade ABD hegemonyasına dâhil olması Brezilya'yı Soğuk Savaş süresince ABD'ye bağımlı kılmıştır. Türkiye ise hala bölge ülkeleri tarafından önemli bir aktör olmaya devam eden, aynı zamanda da kendi arayışları içerisinde yönelimler gerçekleştiren, uzun bir dönem ise daha ziyade Avrupa Birliği'ne üye olma çabaları devam eden ve bununla birlikte ABD ile olan ilişkilerini de geliştiren bir ülke konumundadır. Bu dönem esasen uluslararası sistemde meydana gelen değişikliklere uygun bir şekilde sistemde konum almadan yetkili bir aktör özelliğine sahip olunamayacak bir dönemdir. Nitekim uluslararası sistemdeki aktörlerin sayıca artışı, çokuluslu şirketlerin ve organizasyonların varlığı, bağımsızlığını kazanmış yeni devletlerin varlığı, devlet-altı grupların sisteme dâhil olmaları ve hatta bireylerin ve lobilerin dahi bazı bölgesel ilişkileri domine etmeleri uluslararası sistemdeki rekabeti de üst boyutlara taşımıştır. Bu süreçte gündem de değişmiş; askeri ve stratejik kapasite artırımından ziyade politikadaki yeni gündemi belirleyen değerler, ekonomik işbirlikleri, çevre, insan hakları, azınlıklar ve nüfus gibi daha yumuşak politika alanlarına doğru yönelim başlamıştır (Keohane & Nye, 1989).

Politik ekonomi, devletler ve piyasalar arasındaki karşılıklı etkileşimin ürünüdür. Üzerinde birçok farklı açıdan kavramsal tanımlama olan politik ekonomi bu çalışmada daha geniş bir perspektifte ele alınacak olup siyasi ve ekonomik eylemler arasında gerçekleşen tüm etkileşimleri politik ekonomi tanımına dâhil edecektir (Gilpin, 1987, s. 8). Politik ekonominin kapsayıcılığı ve politik ekonomiyi açıklayan yaklaşımlar zaman içerisinde çeşitlense de bu çalışmada temel iki varsayım benimsenmiştir. Öncelikle siyasi ve ekonomik süreçlerle birlikte kurumlar da birbirinden bağımsız değildir ve karmaşık bir ilişki düzeni içerisinde etkileşimleri incelenmelidir (Caporaso & Levine, 1992, s. 7). İkinci olarak ise siyasetin tam olarak anlaşılabilmesi için ekonomik yapılara ve süreçlere de açıklama getirebiliyor olmak gerekmektedir (Gamble, 1995, s. 517). Bu bağlamda analiz düzeyi olarak uluslararası sistem ve devlet kullanılacak olup analiz birimi de politik ekonomi olacaktır.

Çalışma için seçilen vaka ise Afrika olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen dış politika ve politik ekonomi anlayışının belirgin bir şekilde gözlemlendiği Afrika kıtası ise birçok ülkenin dış politikasında önemli bir yere sahip olduğu gibi Türkiye'nin ve Brezilya'nın ekonomi ve siyasi politikalarında da belirleyici rol üstlenmektedir. Özellikle Sahra-Altı Afrika olmak üzere Afrika kıtasının genelinin kalkınma probleminin iyi yönetişimin, uluslararası aktörler tarafından başarılı bir şekilde gerçekleştirilemediği belirtilmiş ve özellikle 1989 Dünya Bankası raporundan sonra iyi yönetişim çalışmalarına yön verildiği görülmüştür (Aydın Z. , 2005, s. 59). Yönetişim kavramı da Dünya

Bankası tanımlaması olan “gücün bir ülkenin kalkınması için gerekli olan ekonomik ve sosyal kaynaklarının yönetilmesi yönünde kullanılması tutumu” (The World Bank, 1994) şeklinde tanımlanmıştır. Çalışmanın bütününde tümünden gelim yaklaşımı benimsenmiş ve yöntem olarak da vaka analizi kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler ise nitel veri toplama yöntemleri kullanılarak elde edilmiş olup bu veriler ilgili konularda da nicel verilerle desteklenmiştir.

3. 1990’lı Yıllardan Günümüze Türk Dış Politikasının Genel Eğilimleri ve Politik Ekonomisi

Türk dış politikasında, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından günümüze kadar olan süreçte birçok ilke değişiklikleri ve politika farklılıkları görülmüştür. Yeni kurulmuş bir cumhuriyetin henüz tüm detayları belirlenmiş bir dış politika anlayışına sahip olmaması ve dış politikanın birkaç temel ilke üzerine inşa edilmesi, dönemin koşulları da düşünüldüğünde anlaşılabilir. Nitekim bu durum sonraki dönemlerde değişmiş ve 1980’li yıllarla birlikte özellikle ekonomi alanında gerekli ve kalıcı politika değişikliklerine gidilmiştir. Küresel kriz dönemi olan 1970’li yıllar da bu zorunlu değişimin ve politika yenilenmesinin önemli bir nedenidir (Uluç, 2014, s. 107). Birçok devlet, politikalarında reforma giderken Türkiye de hem kendi içerisinde yaşamış olduğu ihtilaller ve yönetim değişiklikleri nedeniyle hem de uluslararası sistemin de ritmini kaçırmamak adına reformlar yapan, kararlar alan ve belirgin dış politika hamleleri yapan bir ülke konumuna gelmiştir.

1970’li yıllar başta İngiltere’de ve ABD’de olmak üzere liberal-muhafazakâr düşüncenin olduğu dönemlerdir. Türkiye de bu düşüncelerden politika düzleminde etkilenmiş olup bunları 24 Ocak Kararları adı verilen ve 24 Ocak 1980’de uygulanmaya başlanan kararlarla Türkiye’nin ekonomi politikasının bir parçası haline getirmiştir. 24 Ocak Kararları Türkiye ekonomisini uluslararası ekonomiye entegre etme amacıyla alınması ve “yapısal uyum” programı niteliği taşıması bakımından oldukça önemlidir. Bu çerçevede de ithal ikameci sanayileşme politikalarından ihracata yönelik sanayileşme modeline geçiş hızlanmıştır (Oran, 2001, s. 665). 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından Turgut Özal’ın devletin sınırlandırılması gerekliliğine dayanan fikrine sahip çıkması ve bu yöndeki uygulamaları, bu dönemi köklü değişikliklerin belki de ilk defa bu kadar hızlı ve çok sayıda yaşandığı bir dönem haline getirmiştir (Uluç, 2014, s. 109). 1980’li yıllarda Neo-liberal politikalar ile şekillenen dünya ekonomisi ve politığı benzer şekilde Türkiye’de de bu çizgi doğrultusunda ilerlenmesine sebep olmuştur. Nitekim Soğuk Savaş’ın bitişi Türkiye’yi revizyonist politika arayışlarına itmiş ve dolayısıyla farklı politikalar izlemesinin önünü açmıştır. Yeni- Osmanlılık olarak nitelendirilebilecek bu revizyonist anlayış Osmanlı zamanında alınan topraklar üzerindeki etkiyi yeniden güçlendirmek hususuna dayanmaktadır (Balcı, 2013, s. 183).

1990’lı yıllar ise hem bölgesel işbirliklerini güçlendirme üzerine şekillenen hem de uluslararası sisteme uyum sağlamak adına dışa açıklığın da hız kazandığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Türkiye’deki değişiklikleri dünyadaki değişikliklerden bağımsız düşünmek, o günün koşulları sebebiyle neredeyse imkânsızdır. Hali hazırda, biten Soğuk Savaş sonrasında, uluslararası sisteme farklı ölçekte aktörlerin dâhil olması, Avrasya bölgesinin bağımsızlıklarını kazanan topluluklar sebebiyle canlanması politika değişikliklerine gidilmesinin başlıca nedenleri olmuştur. Rusya ile ticari ilişkiler gelişirken diğer yandan da hem ekonomiye hem de siyasete yön veren enerji hususu sürekli gündemde kalmıştır. Mavi Akım Enerji Projesi ve Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesi sürekli rekabet halindedir ve Türkiye’yi de çok yönlü politikalar uygulamaya zorlamaktadır (Öniş & Yılmaz, 2009, s. 13). 1980’lerde başlayıp 1990’larda da devam eden ticari liberalizasyon süreci, Türkiye’nin politik ekonomisine şekil veren önemli bir yapıtaşı niteliğindedir. Bu sürecin ne derecede başarılı olduğu ya da başarılı bir şekilde ilerleyip ilerlemediği tartışmaya açıktır; ancak Eder, bu sürecin beklentiyi karşılamamış olduğunu ve tam anlamıyla bir başarı grafiği yakalayabilmek için pro-aktif diplomasiye yönelmek gerektiğini vurgulamıştır (Eder, 2001, s. 207).

Dönemin politikaları yeni bir iş adamı kitlesi oluşturmuş ve bu kitle de iş dünyasına yön vermiştir. Türk üretim sektörünün “Anadolu Kaplanları” retoriği ile atağa geçtiği bu dönemde, Türkiye’deki finansal sermayeyi yönetebilen bu grup, Türkiye’nin politik ekonomisinin önemli bir dinamiği haline gelmiştir. 1980’li yıllardan itibaren muhafazakâr bir çevrede oluşumunu sürdüren grup, etkisini gittikçe artırmıştır. Anadolu sermayesinin temel temsilcisi olarak gösterilen Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD), Türk sermayesinin merkezine yerleşmiş olup bu gibi oluşumlar uluslararası ekonomik sistemde sadece hükümetler bazında değil aynı zamanda iş dünyasının etkisiyle de etkin olunabildiğinin

göstergesi olmuştur. O tarihlerde nüveleri atılan oluşumlar zaman içerisinde gelişerek ve evrilerek günümüz iş dünyasını oluşturmuştur. Bu husus, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) dönemi dâhil olmak üzere Avrupa Birliği'ne giriş aşamasında ulusal destek, Kıbrıs Sorunu'nun çözümü gibi dış politika konuları için destek sağlamada hükümete yardımcı bir güç olmuştur (Kirişçi, 2009, s. 38). Konuya bir diğer açıdan bakan Aydın (Aydın, 2003) ise Türk dış politikasında 1980'li yıllar ile başlayan ve 1990'larda da devam eden sürecin zaten Türk mallarına yeni pazarlar arayan, yabancı ülkelerle ticari anlaşmalar yapan ve dış yatırımları Türkiye'ye çekmeye çalışan bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye'nin dış politikasındaki pro-aktifliğini ise Kutlay (Kutlay, 2011) şu hususlar üzerinden temellendirmiştir: Çoklu iletişim yolları, konular arasında bir hiyerarşi olmaması ve askeri güce biçilen farklı rol. Bu bağlamda askeri aktiviteler ekonomik kazançların lehinde azaltılmakta ve karşılıklı bağımlılık ilkesinin de uygulanması ile ekonomik avantajlardan faydalanılmaya çalışılmaktadır. Belirtilen bu ilkelerin hepsi süreç içerisinde genel dış politika çizgisinin ne yönde evrildiğini belirtmektedir.

1990'lı yıllarla birlikte Türk dış politikası iki ana eksen üzerinden şekillenmiştir. Bu eksenlerden ilki uluslararası sistemin çok kutuplu bir yöne evrildiği; Ortadoğu, Balkanlar ve Avrasya'nın Türkiye üzerindeki olası etkilerinin göz ardı edilemeyeceği güvenlik odaklı yaklaşımdır. İkincisi ise kimlik odaklıdır ve özellikle 2002 AKP İktidarı ile birlikte Müslüman olma kimliği birleştirici güç olmuştur. Bu noktada İslami dayanışma, Türk dış politikasının önemli işlevlerinden biri haline gelmiştir (Kutlay, 2011, s. 67-69). Kimlik odaklı yaklaşım ileride de örnekleri verileceği üzere Türkiye'yi sadece kendi bölgesi ve sınır ülkeleri ile ilişkiler içerisinde olan bir aktör olmaktan çıkarmış, ufkunu farklı coğrafyalara da yönelterek genişletmiş ve sınır tanımayan bir anlayış ile uzak coğrafyalarda da etkin olma çabasına sokmuştur. Bu yaklaşım günümüzde de uzak coğrafyalarda hâkim ve etkin olma çabasının anlamlandırılmasında önemlidir. Nitekim çoğu zaman birtakım dış politika hamleleri iç politikada dayanak bulamamakta ve halk tarafından da meşru görülmemektedir. Bu sebeple kimliğin ve farklı kimliklerin politikayı şekillendirdiği bilgisi meşruluğu görebilmek adına gereklidir.

2000'li yıllar Kirişçi'ye göre iç politikanın dahi dış politika ile şekillendiği ve ekonomik kaygıların göz önünde bulundurulduğu yıllardır. İşsizlik oranlarının artışı ve refahın ülke içerisindeki dağılımının adaletsiz olması gibi temel ekonomik ve sosyal problemler dış politika arayışlarına da yansımıştır. Bu çerçeveden bakıldığında, temel kaygılar içerisinde ihracat pazarına ulaşmak, yatırım olanaklarını değerlendirmek, turizm ve enerji gibi konular bulunmaktadır. Ayrıca döviz kurları, ülke içerisindeki söylemlere karşı da oldukça kırılgandır ve ani düşüşler-yükselişler de yaşanmaktadır (Kirişçi, 2009, s. 39). 2001 yılında küresel çapta gerçekleşen iktisadi kriz ile birlikte sermaye birikimi konusunda yapısal sorunların varlığı fark edilmiştir. 1990'lı yıllarda açılan banka sayısının artışına ve günümüzde bankaların işlevlerine bakıldığında, sermaye birikimini sağlamaktan ziyade bir rant aracı olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmaktadır (Yaman Öztürk & Ercan, 2009). Kriz sonrasında politize olmuş ve bir mantığı kalmamış olan bu sistemi değiştirme çabalarına gidilmiştir ve banka sayıları azaltılmıştır (Kutlay, 2011, s. 73). Bununla birlikte 2002 AKP iktidarı ile birlikte yumuşak güç politikalarına ağırlık veren bir dış politika çizgisi benimsenmiştir. Bu da Türkiye'yi tarihsel, sosyal, kültürel bağlar üzerinden şekillenen dış politika hamleleri gerçekleştirmeye itmiştir. Bu yaklaşım aynı zamanda demokrasi geleneğini de ileri taşımayı ve serbest piyasa ekonomisinin önemine yapılan vurguyu da kapsamaktadır (Balcı, 2013, s. 259). Görüldüğü üzere ekonomi politikalarından bağımsız bir dış politika çizgisi mümkün olmamaktadır. Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik" adını verdiği kitabında da belirttiği üzere ithal ikameci sanayileşme modelini benimseyen ülkeler, ihracat odaklı kalkınma modellerine geçiş sürecinde ekonomik çıkarlarını diplomasinin önemli bir parçası haline getirmektedirler (Davutoğlu, 2012). 1970'lerden itibaren baş gösteren iktisadi krizler sebebiyle piyasa koşullarında ülkelerin nasıl davranacağı hususunda bazı belirsizlikler mevcuttur; ancak Doğu Asya Modeli adı verilen bir modelle birlikte Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler uluslararası piyasalardan çekilmek yerine ihracata öncelik vererek sisteme entegre olmaya çalışmışlardır (Özel, 2015, s. 219). Dönemin temel dış politika ilkeleri olarak sayılabilecek pro-aktif dış politika ve çok yönlü diplomasi ilkeleri de politikada farklı alanlarda öncü ve aktif olmayı gerekli kılmaktadır. Bu alanların içerisine dâhil olan faktörler ise iş dünyasını ve dolayısıyla da ekonomiyi büyük ölçüde kapsamaktadır. Türkiye tam da bu şekilde belirtildiği gibi temel ekonomi politliğini değiştirme sürecindedir.

Ekonomi politikaları ile birlikte kimlik algısı da düşünüldüğünde, Türkiye'nin farklı bölgelere açılması kaçınılmaz olmuştur. Geliştirilen ticari ilişkiler ve yapılan ticari anlaşmalarla birlikte kurulan ilişkilerin sosyal ve kültürel boyutları da Türkiye için önem arz etmektedir. Türkiye bunu da göz ardı etmemektedir ve tarihi, dini, kültürel ve coğrafi bağlar kurabildiği bölgelerle ilişkilerini geliştirmeye yönelmektedir. Çünkü bu bağların hepsi Türkiye'nin hem dış politika kimliğinin oluşmasında etkili olan hem de toplumsal kimliğinin yansıması olan ve diğer ülkelerle arasında birer köprü kurabilecek türden bağlardır. Bu bağlamda Türkiye'nin Afrika'ya olan bakış açısında kimliği oluşturan bağlar oldukça önemlidir. Bununla birlikte Türkiye'nin Afrika'daki varlığı, hangi amaçlarla ve ilkelerle Afrika'da bulunduğu üzerindeki tartışmalarda ön plana çıkan temel kavram "kolonyalizm" olmaktadır. Türkiye, Afrika'da mevcudiyetini koruyan çoğu ülkeden farklı olarak bu bölgede herhangi bir koloni geçmişi olmadığı vurgusunu yapmaktadır. Geçmişten gelen bağlar sebebiyle kültürel ve tarihi anlamda Türkiye, Afrika'nın doğal bir partneri olduğunu belirtmekte ve aynı zamanda bölgenin koruyuculuğunu yapabileceğini vurgulamaktadır. Doğal partner olma durumu ise koloni karşıtı dayanışmaya benzer bir söylem niteliğindedir. Koloni karşıtı olmak farklılıklara vurgu yaparken, doğal partner olmak benzerlikler üzerinden şekillenmektedir. Ülkelerin benzer geçmişleri ve ortak noktaları, onları doğal partner olmaya yönlendirmektedir (Sykes, 2015, s. 140). Türkiye'nin resmi söylemlerinde özellikle vurguluyor olduğu kolonyal geçmişe sahip olmama durumu dönemin Afrika Kıtasa Serbest Ticaret Bölgesi Genel Sekreteri Wamkele Mene tarafından da onaylanmış olup Türkiye'nin kolonyal bir geçmiş ya da benzeri bir durumla Afrika'ya gelmemiş olduğunu bizzat kendisi de vurgulamıştır (The Economist, 2022). Türkiye'nin Afrika'daki varlığı zaman zaman güvenlik gerekçeleri ile de açıklanabilmekte olup 2023 yılında Sudan'da gerçekleşen karışıklıklar sonucunda Türkiye hali hazırda Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AU) ve Hükümetler arası Kalkınma Otoritesi (IGAD) arasında olan üçlü işbirliği mekanizmasına desteğini ifade etmiştir (UNOAU , 2023).

Türkiye, yine birçok ülkenin yaptığı iddia edildiği gibi bölgenin kaynaklarını kullanma ve sömürme üzerine bir mantık geliştirmemiştir. Bu sebeple yatırım imkânlarını hem Türk iş adamları hem de Afrika'daki hükümetler ve iş dünyası adına geliştirmeye çalışmaktadır (Sykes, 2015, s. 138). Türkiye, bölgede ekonomik anlamda kendi kazanımları üzerine değil karşılıklı kazanımlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum salt iş ilişkilerini geliştirmemiş aynı zamanda Türkiye Afrika'ya karşı koruyucu bir tutum da sergilemiştir. Bu ikili ilişkiden hem Afrika hem de Türkiye faydalanmıştır. Zira Afrika Birliği'nin 2008'de Türkiye'yi "stratejik partner" olan ilan etmiş olması hem ilişkilere ivme kazandıran hem de ilişkilerin karşılıklılık prensibi ile ilerlediğini gösteren bir hamle olmuştur (TABEF, Bilateral Relations). İlişkilerin karşılıklı olduğunun göstergelerinden biri de son 20 yılda Türkiye'de bulunan Afrika ülkelerinin büyükelçiliklerinin sayısının üç katına çıkarak 37'yi bulmuş olmasıdır. Ayrıca son 10 yıldır 14 bin civarında Afrikalı öğrenci Türkiye'den burs alarak eğitim hayatlarına Türkiye'de devam etmiştir (The Economist, 2022). Türk Hava Yolları da Afrika'da 59 farklı bölgeye uçuşlar gerçekleştirmektedir (Turkish Airlines, 2024). Tüm bunlarla birlikte Türkiye'nin Afrika'daki varlığı kalkınma yardımları üzerinden de açıklanmaktadır ve faaliyetlere ilişkin temel politika bölge ülkelerinde eğitim, sağlık ve temiz suya erişim gibi temel ihtiyaçların yanı sıra çevrenin korunması, üretimin ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi gibi alanlarda bölge ülkelerinin kalkınma süreçlerinin projelerle ve faaliyetlerle desteklenmesi üzerinden şekillenmektedir. Ayrıca insani krizler esnasında acil ve insani yardımların sağlanması ve bölgedeki koordinasyonu da Türkiye'nin Afrika vizyonunun bir parçasıdır (TİKA, 2023, s. 86). 2022 yılı sonu itibarıyla Afrika'da 48 ülke ile kalkınma iş birliği gerçekleştirilmesi hedeflenirken yılsonunda bu sayı 50'ye ulaşmıştır. 2021 yılında ise 46 ülke ile iş birliği faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Afrika'daki siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıklarla birlikte Türkiye'de kurun oldukça dalgalı bir seyir izlemesi Afrika ile olan kalkınma işbirliği projelerinin yoğunluğunu azaltmamıştır (TİKA, 2023, s. 89-91).

4. 1990'lı Yıllardan Günümüze Brezilya Dış Politikasının Genel Eğilimleri ve Politik Ekonomisi

Tüm den gelim yaklaşımını benimsediğimizde ve genel dış politika prensiplerinin özelde bir alanda yaratmış olduğu etkiyi dikkate aldığımızda, öncelikle Latin Amerika bölgesinin bazı genel dış politika yaklaşımlarına değinmekte fayda vardır. Çünkü Latin Amerika bölgesindeki ülkeler zaman zaman benzer prensiplerle hareket etmektedir ve özellikle Brezilya, bölge ülkelerinin çoğunlukla öncüsü olduğu düşünüldüğünde, hem kendi politikalarını hayata geçirebilen hem de bölgeye yön verebilen bir karakter taşımaktadır. Belirtilen çerçevede ilk ayırım, "merkez yanlısı-merkez karşıtı" şeklindedir. Bu

ayırma göre; bölgedeki bazı hükümetler merkez-çevre söylemindeki merkez ülkelerle işbirliği içerisinde hareket etmekte ve dış politika hamlelerini bu temelde gerçekleştirmektedirler (Hey, 1997, s. 633). Merkez karşıtı hükümetler ise uluslararası alandaki dominant gücün ekseninde olmaktan ziyade bu eksenin dışında politikalarını yürütmeyi tercih etmektedir. İki farklı görüşe mensup hükümetleri birleştiren noktalar da mevcuttur. Ülkenin güvenliği gibi konularda benzer hareket edilmekte ve bu iki yaklaşım da keskin çizgilerle birbirinden ayrılmamaktadır (Hey, 1997, s. 637). Özellikle ekonomik kriz zamanlarında oluşan ve tırmanan ekonomik bağımlılık ve zayıflık çoğunlukla merkez yanlısı yaklaşımın temel nedenlerindendir (Hey, 1997, s. 634). Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki ekonomik zayıflık sürecinden çıkan ve krizler yaşayan ülkeler, bunun tam aksi reaksiyon göstererek dışa bağımlı bir ekonomi yerine otonom bir ekonomi anlayışı da benimseyebilmektedirler. Brezilya da bu örneklerden önemli birini teşkil etmektedir.

Bölgede mali istikrarı sağlayabilmek, yaşanan krizler sebebiyle oldukça zor olmaktadır. Bu sebeple, ekonomik açıdan uluslararası sisteme doğrudan açılmak riskli bir davranış olarak görülebilmektedir. 1999'da Brezilya'da yaşanan Real krizi sonrasında Cardoso'nun uygulamış olduğu Neo-liberal ekonomi politikalarını Lula, ilk hükümet döneminde uygulamaya çalışmış ve bu da başta başarısız olmasına sebep olmuştur. Buradaki başarısızlık ölçütünü ise İşçi Partisi'ni destekleyenleri hayal kırıklığına uğratması ile açıklayabilmek mümkündür. Esasen uygulanan politikalar, 1980'li yılların sonlarından itibaren Brezilya'da uygulanmaya çalışılan Neo-liberal reformlarla paralellik arz etmektedir (Morais & Saad-Filho, 2012, s. 2). Bu reformlar, ticaret serbestleşmesi, ödemeler dengesinin finans ve sermaye hesabı, geniş ölçekli özelleştirmeler ve devlet müdahalesinin etkili olmadığı temelinde gelişen Neo-liberal fikirleri kapsamaktadır (Morais & Saad-Filho, 2005).

Brezilya'nın uluslararası sistemde aktif bir şekilde rol alma isteği 1990'lı yılların başında somut politika hamleleri ile kendini göstermiştir. 1988 ve 1989 yıllarında Dış Ticaret Odası'nın yapmış olduğu çalışmalar, Brezilya'yı Dünya Ticaret Örgütü'nü yaratan Marakeş Nihai Senedi'ni imzalamaya itmiştir. Ortak dış tarifelerde anlaşmaya götüren Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR) üyeliği, Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'ni (FTAA) oluşturmaya iten Miami Zirvesi'ne katılım Brezilya'nın yeni dış politikasında ekonomi ağırlıklı hususların önemini gözler önüne sermektedir (Vigevani & Cepaluni, 2007).

Türkiye'de olduğu gibi aynı şekilde Brezilya da küresel politik ekonomiden etkilenmekte ve devlet politikalarına da küresel politik ekonominin gerektirdiği şekilde yön vermeye çalışmaktadır. Her iki ülkenin de kalkınmakta olan ülkeler olması bu durumun motivasyonlarından biridir. Bununla birlikte Brezilya'da ve çoğunlukla Latin Amerika bölgesinde, farklı hükümetler tarafından benimsenen farklı dış politika anlayışları mevcuttur. Brezilya'daki hükümetlere değinmek bu noktada yararlı olabilecektir. 1995-2003 yılları arasında Cardoso döneminde Güney-Güney işbirliği mekanizmasına vurgu oldukça yüksek seviyede olmuştur (Vigevani & Cepaluni, 2007). Cardoso, proaktif bir uluslararası gündem belirlemiştir ve bu gündemi de entegrasyon ile otonomi mantığı ile uygulamaya koymuştur. Aktif bir şekilde farklı kapsamlarda uluslararası sisteme dâhil olmak aynı zamanda Brezilya'nın ekonomik kalkınması yönünde de olumlu etki yaratmıştır. Bu yüzden Cardoso döneminde uluslararası rejimler ve normlar ile birlikte kurumsal bir çevre içerisinde yer alabilme kaygısı görülmektedir (Vigevani & Oliveira, 2007, s. 59). Rousseff (2011- 2016) dönemi, Neo-kalkınmacı politikaların yoğunlukta olduğu bir dönemdir. Öncesinde ekseriyetle uygulanan ve geleneksel Ortodoks politikaları adı da verilen Neo-liberal politikalar ile Neo-kalkınmacı politikalar arasındaki çizginin altını Bresser-Pereira şu şekilde çizmektedir: Geleneksel Ortodoksi'ye göre enflasyonun ve mali açığın kontrol altında tutulduğu, pazar odaklı mikroekonomi politikalarının tamamlandığı ve yabancı tasarrufların, iç tasarruf açıklarının yerini kapatabildiği sürece ülkeler pazar güçleri ile kalkınabilmektedirler. Neo-kalkınmacı yaklaşıma göre ise makroekonomik istikrar korunduğunda, kurumlar devleti ve pazar mekanizmasını güçlendirebildiğinde ve ekonomi politikaları ulusal kalkınma stratejileri çerçevesinde şekillenebildiğinde, iç tasarruflar, yatırımlar ve yenilikler artırılabilir. Bu sürece ülkeler pazar güçlerini kullanarak gelişebilmektedirler (Morais & Saad-Filho, 2012, s. 3).

Neo-kalkınmacı yaklaşımlar Lula'nın ilk döneminde (2002- 2006) hızlı bir şekilde geliştirilmeye çalışılmıştır; çünkü bir önceki dönemin Neo-liberal politikalarının başarısızlığı dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, acilen düzeltilmesi gereken bir yapı ve yürütülmesi gereken bir reform süreci devralınmıştır. Bu süreçte değişmeden kalan ve Neo-liberal politikalarını uygulamaya devam eden kurum Merkez

Bankası olmuştur. Esasen tüm yapının işleyişi değişmemiş ve bazı politikaların uygulanmasına devam edilmiştir. Önemi koruyan bu maddeler ise enflasyon hedefleri, dalgalı faiz oranları ve düşük mali açıklar şeklinde sıralanabilir (Morais & Saad- Filho, 2012, s. 4). İkinci Lula Hükümeti (2006-2010) ve Rousseff döneminin (2010- 2014) ortaklıkları da Brezilya'nın ekonomi politikalarını anlamak adına önemlidir. Birtakım kavramsal farklılıklar mevcut olsa da iki dönemde de devletin aktif bir şekilde rol alabildiği ekonomi politikalarının vurgulanmış olduğu dikkat çekmektedir. Barbosa ve Souza'ya göre daha aktif olan bir devletin özelliklerini şu şekilde belirtebilmek mümkündür: 1) Ekonominin üretim potansiyelini artırmak ve büyümeyi hızlandırmak adına geçici mali ve parasal politikalar benimseyebilmek, 2) Asgari ücretin artması ve gelir transferi programları ile birlikte sosyal kalkınmayı sağlayabilmek ve 3) Kamu yatırımlarının artışı ve uzun dönem planlamasında devletin rolünün iyileştirilmesi. Bu hedeflere, belirtilen dönemlerde ulaşılmıştır (Morais & Saad- Filho, 2012, s. 5). 1990'lı yıllarda Brezilya sistemin yönetiminde etkin bir şekilde yer alamamış ve bölgesel seviyede geliştirilmeye çalışılan işbirliği faaliyetleri MERCOSUR gibi mekanizmalarla hayata geçirilmiştir (Pedersen, 2008, s. 69). Brezilya, dış politika bürokrasisini azaltan ve dış politikadaki kurumsal çizgisini temsil eden bir kuruma sahiptir: Itamaraty. Doğrudan Dışişleri Bakanlığı olan bu kurumun işlevini şu şekilde özetlemek mümkündür: 1) Ülkenin kalkınması için bir araç olma misyonu ile dış politika konularında ülke içerisinde önemli ölçüde meşruiyeti sağlamıştır. 2) İthal ikameci kalkınma modeli etkinliğini kaybetse ya da etkinliği azalsa ve ithal ikameci politikalarla ilintili değerlerin önemi azalsa da ithal ikameci sanayileşme ile ilgili güçlü bir kurumsal hafıza tesis edilmiştir (De Lima & Hirst, 2006, s. 24). Brezilya'nın sosyo- ekonomik kalkınma modelini yansıtan "Brasilia Konsensüs"ü Brezilya liderlerinin deneyimleri üzerinden ülkeyi daha iyi noktalara taşımak amacıyla birçok yaklaşımı ve çözümü barındıran bir model niteliğindedir (Casanova & Kassum, 2014). Brezilya, dış politikasını kurumsal bir çizgi üzerinde kurgulamış ve uyguladığı tüm politikaların senkronize bir şekilde uygulanmasına önem vermiştir. Itamaraty'nin önderliğinde profesyonellik barındıran dış politikanın halen bu yönde devam edip etmediği bir tartışma konusunu oluştururken (Milani & Pinheiro, 2017, s. 281) dış politika kamu politikalarının birer parçası olarak görülmeye başlamış ve dolayısıyla dış politikayı belirleyen güçler ve aktörler çeşitlenmiştir. Merkez- çevre ilişkilerinde halen çevrenin bir parçası olan ve yükselen bir güç olan Brezilya'nın politikaları da bu ölçekte şekillenmiş ve zaman zaman Güney- Güney işbirliğine yoğunlaşan bölgesel ve küresel arayışlar sürekli devam etmiştir (Flemes, 2009).

Brezilya'nın Afrika'daki varlığı açıklanırken üç yönlü bir bakış kullanılabilir: siyasi diplomasi, ticari taahhüt ve kalkınma işbirliği (White, 2010, s. 221). Brezilya ve Güney Afrika arasında gerçekleşen ikili ziyaretler ve davetler de Brezilya dış politikasında bir dönüm noktası niteliğindedir. Ayrıca 2003'te Hindistan- Brezilya- Güney Afrika Forumu'nun (IBSA) kurulmuş olması da daha kolektif girişimler için harekete geçildiğinin ve çok taraflı bir zeminde koalisyonlar kurulduğunun göstergesidir (White, 2010, s. 225). Lula Hükümeti başa geldiğinde ise daha farklı bir duruş sergiledikleri görülmektedir. Yeni politikalarla göre ulusal bağımsızlık ve çıkarların korunması hususu, Güney'de ayrıcalıklı işbirliklerinin oluşturulması daha elzem bir durum teşkil etmektedir ve bölgenin liderliğini yapma güdüsü de politikaları şekillendirmektedir (Lima & Hirst, 2006, s.30; Vigevani & Cepaluni, 2007, s. 1316). Bu durumda liderlerin algıları ve siyasi fikirleri de devletlerin davranışlarını şekillendirmekte, sadece güç kaynaklarını elde etme bakış açısından ziyade o kaynakların potansiyel faydaları üzerine de yoğunlaşmalarına sebep olmaktadır (Wendt, 2003; Keohane & Goldstein, 1993). 2003'te Devlet Başkanı olan Lula, kısa süre içerisinde birçok Afrika ülkesine ziyarette bulunmuş ve mevcut büyükelçiliklerin sayısını iki katına çıkarmıştır. Ayrıca birçok akademisyene de ev sahipliği yapmak suretiyle girişimlerde bulunmuştur. Bu girişim Güney Amerika- Afrika Zirvesi'nin ön hazırlıkları niteliğinde olmuştur (White, 2010, s. 230). Lula döneminde bu politika hamlelerinin artması, Afrika'nın Brezilya dış politikasında bu dönemde daha önemli bir gündem maddesi olduğunu göstermektedir. Yapılan diplomatik ziyaretlere ek olarak Lula "*Instituto Lula (Lula Enstitüsü)*" yı kurmuştur ve bu enstitü ile birlikte Brezilya'nın Latin Amerika bölgesi ve Afrika kıtası ile olan işbirliği girişimi kar amacı gütmeyen bir kuruluşla somutlaştırılmıştır.

Özellikle Lula Hükümetinin ikinci döneminde Güney- Güney İşbirliği vurgusu artmıştır. İş birliği vurgusu yapılırken de özellikle kalkınma yardımları alanında bunun salt bir yardım olarak nitelendirilemeyeceği, tarafların faydalandıkları bir işbirliği süreci olduğunun da altı çizilmektedir (Hochstetler, 2012). Kendisini Güney- Güneyişbirliğinin lideri olarak gören Brezilya için Afrika hem

ekonomik kalkınmasını içeren dış politika pratiklerinin bir parçası hem de egemenliğini koruduğunu yansıtan bir araçtır (White, 2010, s. 221). Cardoso daha ziyade işbirliği partneri olarak ABD ve Avrupa Birliği (AB)’ni görürken Lula döneminde, kendisinin deklarasyonu ile birlikte Afrika’yı öncelikli gören bir yaklaşım ortaya konmuştur ve özel bir ticaret stratejisi benimsemiştir. Lula Döneminde küreselleşmenin itici güçlerinin etkisi altındaki küresel politik ekonomiye de vurgu yaparak Afrika için ideolojik ve stratejik politika değişikliklerine gidilmiştir. Dilma Rousseff Hükümetine bakıldığında da tekrar Cardoso benzeri politikalara dönüş görülmektedir. Afrika’ya olan ilgi tekrar azalmış ve işbirliğinden daha çok imtiyazlı birlikteliklere önem verilmiştir (Sykes, 2015, s. 135). Cardoso ve Rousseff Hükümetlerinin benzerlikleri daha ziyade güvenliğe bakış açılarından ve yakın çevrede etkin bir aktör olma kaygısından ileri gelmektedir. Nitekim Cardoso dönemi için bu durum anlaşılabilir. Soğuk Savaş sonrası yeni düzende devletler başlangıçta nasıl bir politika izleyeceklerini tam olarak belirleyememişlerdir ve bu durum biraz daha ihtiyatlı adımlarla ilerlemeyi gerekli kılmıştır; çünkü öncelikle bölgedeki ve yakın çevredeki istikrarı sağlayabilmek, uluslararası sistemde büyük adımlar atabilmek için önemlidir. Ocak 2023’te yeniden Devlet Başkanı olan Lula, Afrika ile olan ilişkileri çevre konuları ile ilintili olarak ele almaya başlamış ve Güney- Güney işbirliği politikalarını yeniden gündeme getirmiştir. Uzun yıllar madencilik alanında Afrika kıtasında önemli yatırımları olan Brezilya, yenilenebilir enerji konusunda etkin olamamaya başladığında kıtadaki etkinliği de azalmaya başlamış ve geleneksel yakıtların kullanımına doğru bir eğilim başlamıştır. Bununla birlikte iklim değişikliği ve enerji konularında dünyada öncü olmayı politikalarının bir parçası haline getirmiş olan Brezilya’nın bu konuda başarılı olduğu takdirde Afrika kıtasında da çevre konularında daha aktif rol oynayacağı düşünülmektedir (Shankland, Pomeroy, & Bolfarine Caixeta, 2023). Politika düzleminde açıklamalar ve stratejiler ile ortaya konmuş olan Afrika politikası bir sonraki bölümde ortaya konmuş olan birtakım uygulamalar ile de hayata geçirilmiştir.

5. Türkiye ve Brezilya’nın Afrika’daki Politika Uygulamaları

Türkiye ve Brezilya, Afrika ile olan ilişkilerini geliştirmek isteyen ve bu çerçevede ekonomik ve siyasi işbirliği faaliyetlerini günden güne artıran yükselen güçlerdir. Türkiye için Afrika kıtası coğrafi uzaklık sebebiyle uzun yıllar ihmal edilmiş olsa da ilişkilerin başlangıcı çok eskilere dayanmaktadır. 1575 yılında Kanem- Bornu İmparatorluğu ile imzalanan bir savunma anlaşmasına göre ülkeye askeri araçlar ve teçhizat gönderilmiştir (Özkan, 2012, s. 21). Türkiye ile Afrika arasındaki resmi ilişkilerin 1960’lı yıllarda Türkiye’nin, bağımsızlığını ilan eden bütün Afrika ülkelerini tanıması ile başladığı düşünülmektedir. Bu tarihlerden itibaren diplomatik temsilciler açılmış ve sayıları da her geçen yıl artmıştır. Resmi ilişkiler belirli temsilciliklerin yanında ülkelere yapılan ziyaretlerle de hız kesmeden devam etmektedir (Uchegara, 2008, s. 52).

Brezilya söz konusu olduğunda ise Brezilya’nın Afrika ile olan stratejik çıkarının başlangıç noktası olarak nitelendirilebilecek olay, 1979 yılında dev petrol şirketi Petrobras’ın Angola’da yatırım yapması olarak gösterilebilir. Sonrasında Cezayir ve Nijerya ile ticari ilişkiler, Güney Afrika’dan ithal edilen madenler iki taraf arasındaki ilişkilerin yansımalarıdır. 1980 ve 90’lı yıllarda Afrika ile olan ilişkilerin durgunluğu göze çarpsa da buna bir istisna olarak bir Brezilyalı inşaat şirketi olan Odebrecht’in 1982 yılında Angola’ya yatırım yapmasıyla başlayan ve o günden bu yana giderek farklı sektörlerde de faaliyetlerine devam etmesi gösterilebilir (White, 2010, s. 225). Bu başlangıç noktalarından hareketle Afrika hem Türkiye hem de Brezilya için bir dış politika uygulama alanı haline gelmiştir. Bu bölümde her iki ülkenin de Afrika ile olan ilişkileri politik ekonomi açısından uygulamalarla açıklanacaktır.

5.1. Türkiye’nin Afrika ile Olan İlişkilerinin Politik Ekonomi Açısından Dinamikleri

Afrika kıtasının Türkiye için ayrı bir önemi vardır. Kalkınma yardımları alanında donör ülke olmaya başladığı süreç 1985 yılında Sahra Çölü’nün kuzeyindeki Etiyopya, Sudan, Mali, Nijerya ve Çad’a yardım yapmasıyla başlamıştır. Bu yardımları yaparken belirtilen ülkelerin kurumsal kapasitelerinin inşası üzerine yoğunlaşmıştır. Günümüzde de aynı şekilde Afrika ülkelerinin kapasitelerinin artırımı üzerine yoğunlaşmaktadır. Yapılan yardımlarla somut destekler sağlanırken yatırımlar ve ticari ilişkilerle de Afrika ülkelerinin kendi kendilerine yetebilecek kapasiteye ulaşmaları amaçlanmaktadır. Bu noktada “kalkınma” kavramı kilit kavramdır ve çoğu ülkenin Afrika’da var olmasının Afrika tarafından kabullenilmesinin nedeni olarak görülmektedir; çünkü kıta, henüz elindeki imkânları bile değerlendirebilecek kadar bilgiye ve bunları kullanabilmek için yeterli güce sahip değildir.

Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerinde bir dönüm noktası 1998 yılında İsmail Cem'in Dışişleri Bakanlığı döneminde "Afrika'ya Açılım Eylem Planı" dır. Belirtilen eylem planı ile Afrika ile ekonomik, siyasi, kültürel ve kalkınma temelindeki ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır (Bilgiç & Nascimento, 2014, s. 1). Afrika'nın Türkiye'nin politik ekonomisinde önemli bir yere sahip olması 1990'lı yıllardan gelen politikaların da bir uzantısı olarak, Türk iş adamlarının Afrika'ya yatırım yapması ve iş ilişkileri geliştirmeleri zeminine oturtulmaktaydı. Doğrudan nakit akışı ile birlikte Afrika ile ilişkileri geliştirmek şeklinde yüzeysel bir anlayıştan ziyade uzun vadeli işbirlikleri önem taşımaktaydı.

Afrika'ya olan açılım bu dönemden sonra 2002 yılında AKP'nin iktidara gelmesi ile birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Cumhurbaşkanı ve bakanlar düzeyinde ziyaretler artmış, ikili ilişkiler ve anlaşmalar geliştirilmiş, büyükelçiliklerin işlevi de genişletilmiştir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Afrika'da birçok ofis açmış ve Afrika ile olan ilişkilerde gerekli görülebilecek iletişim kanallarının niceliği artırılmıştır. Bu durum en başta Türkiye'ye siyasi bir avantaj sağlamış ve Türkiye Afrika ülkeleri tarafından akıllara ilk gelen siyasi güçlerden biri olmuştur. 2005 yılı itibarıyla de Afrika Birliği'nde gözlemci statüsü elde eden Türkiye bu tarihten itibaren ilişkileri çok boyutlu bir zeminde ilerletmiştir (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, Turkey- Africa Relations). Bununla birlikte şu ayrıma da değinmekte fayda vardır. Sahra-Altı Afrika ile olan ilişkiler Kuzey Afrika'ya göre daha yenidir. Bu sebeple Sahra-Altı aslında Türkiye için bir "bilinmeyen"dir. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı web sayfasında Afrika içerisindeki çatışmaları kontrol etmeye hazır olduklarını belirtse de Bacık ve Afacan'a göre Türkiye Afrika'ya apolitik yaklaşmakta ve süreç içerisinde kendisine sorun yaratabilecek konulardan uzak durmaktadır. Bu noktada ticaret daha "risksiz" bir araç olarak görülmektedir (Bacık & Afacan, 2013, s. 490).

Türkiye- Afrika ilişkileri 2000'li yıllarda birçok somut gelişme ile ilerlemiştir. 2005 yılında TASAM tarafından düzenlenen uluslararası zirvede Türkiye- Afrika ilişkilerini gözlemleme fırsatı yakalanmış ve hatta 2005 yılı Türkiye'de "Afrika'ya Açılım Yılı" olarak ilan edilmiştir. Bu zirve, ihmal edilen ilişkilerin açıklarını bulmak ve bu açıklar üzerine giderek farklı işbirliği yolları aramak adına oldukça faydalı olmuştur. Bu zirvenin ardından 2006'da ise daha ziyade ekonomik işbirliklerine yoğunlaşan, kalkınma yardımları ve yatırım olanaklarının gündeme geldiği "Türkiye- Afrika Kongresi" gerçekleştirilmiştir. TUSKON tarafından organize edilen bu kongrede de ticari anlaşmalar imzalanmış ve kongre iş adamları açısından da oldukça verimli geçmiştir. Ara vermeden, 2007 yılında ise "3. Uluslararası Türk- Afrika Kongresi" yapılmıştır. Türk Asya Stratejik Çalışmalar Merkezi tarafından organize edilen bu kongrede ise bir önceki kongreye oranla daha verimli bir katılım gerçekleşmiş ve ayrıca Kongre sonunda TİKA tarafından Afrika'ya yeni ofisler de açılmıştır (Uchehara, 2008). "4. Uluslararası Türkiye- Afrika Zirvesi" ise TUSKON organizatörlüğünde 2008 yılında yapılmıştır. Bürokratik düzeyde katılımın da oldukça yüksek olduğu bu zirvede ilişkileri daha da ileri taşıyabilmek adına önemli adımlar atılmıştır ve Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası'na üyeliği kabul edilmiştir (Uchehara, 2008, s. 53-56). Bununla birlikte Ağustos 2008'de İstanbul'da I. Türkiye- Afrika İşbirliği Zirvesi düzenlenmiştir. Bu zirvede "Türkiye- Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek için İşbirliği ve Dayanışma" ile birlikte "Türkiye- Afrika Ortaklığı için İşbirliği Çerçevesi" başlıklı belgeler kabul edilmiştir. Bu belgeler ilişkileri sürdürülebilir düzleme taşımak için önemli girişimlerdir. Günümüze kadar 2016, 2018 ve 2021 yıllarında olmak üzere toplam üç adet "Türkiye- Afrika Ekonomi ve İş Forumu" düzenlenmiş olup forumların tamamı İstanbul'da gerçekleştirilmiştir (TABEF, Türkiye- Afrika İş ve Ekonomi Forumu).

Görüldüğü üzere ilişkiler resmi seviyede hızla ilerlemiş ve sürekli yeni işbirliği olanakları aranmıştır. Türkiye'nin politik ekonomi bağlamında önümüzdeki yıllarda zorlanabileceği konular rekabet için yeterli olabilecek endüstriyel üretim kapasitesine sahip olup olamayacağı, devlet-iş dünyası ve iş dünyası-iş dünyası sinerjisi, iç ve dış politika prensipleriyle toplumun uyumu olacaktır (Kutlay, 2011, s. 85). Türkiye'nin Afrika'daki varlığının jeopolitik ve jeostratejik nedenlerle açıklanabilmesi teknik olarak neredeyse imkânsızdır. Bu sebeple Türk dış politikasında Afrika'nın yerini kısa vadeli ilkeler ve prensipler ile açıklamaya çalışmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bununla birlikte her iki tarafın da

ticarete önem veren, ticari işbirliklerine açık yaklaşımı ilişkileri daha uzun vadeye taşıyabilecek bir parametre olarak görülebilmektedir. Bu sebeple, Kirişçi'ye göre Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini, diplomatik misyon açma faaliyetlerini, Türk iş adamları ile bir lobi oluşturarak açması, durum analizi yaparak ilerlemesi ve ilişkilerin geleceği hususunda veriler elde edildikten sonra diplomatik adımlar atılması gerekmektedir. Özellikle inşaat sektörü ile yapılması gereken bu lobicilik faaliyetleri ilişkilerin geleceği açısından önemlidir (Kirişçi, 2009, s. 76). Her ne kadar iş dünyası seviyesinde yoğun ticari ilişkiler görülse de hâlihazırda doğrudan Afrika ülkeleri ile yürürlükte olan bir bölgesel ticaret anlaşması mevcut değildir (WTO, Türkiye- RTAs in Force).

Günümüzde TİKA'nın hali hazırda toplam 42 adet olan program koordinasyon ofisi anlaşmalarının 18 tanesi Afrika ülkeleri ile (TİKA, 2023, s. 28-31). Türkiye'nin kıta genelinde artan nüfuzu şöyle bir imaj oluşturmuştur: "Türkiye özellikle ekonomik veya askeri yardımlar söz konusu olduğunda açık çek sunması ile bilinmektedir.". Somali Savunma Bakanı'nın "Şu an ihtiyaç içerisinde olan bizleriz. Bir şansımız olduğunda arkadaşlarımıza diğerlerinin sahip olamayacağı bir şans vereceğiz; çünkü onlar bizlere ihtiyacımız olduğunda yardım etti." açıklaması Türkiye'nin bölgedeki varlığının kendisine uzun vadede de fayda sağlayacağını göstergesidir (The Economist, 2022). Türkiye, kalkınma yardımları konusunda Afrika kıtasındaki varlığını etkin bir şekilde göstermektedir. İnsani yardımlar ve kalkınma yardımları Türkiye- Afrika ilişkileri açısından önemli bir stratejik konudur ve Türkiye'nin Afrika'ya sağladığı kalkınma yardımlarının grafiği aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Tablo 1: Türkiye'nin Afrika'ya Gerçekleştirdiği Kalkınma Yardımları (1998-2022) (Milyon ABD Doları)

YIL	TÜM AKIŞLAR (resmi kalkınma yardımları+ diğer resmi akışlar+ özel akışlar ¹)	NET Resmi Kalkınma Yardımları	Resmi Kalkınma Yardımları ve Diğer Resmi Akışlar	Doğrudan Özel Yatırımlar ve Özel Sermaye
1998	0.82	0.86	0.86	-
1999	0.32	0.35	0.35	-
2000	0.45	0.49	0.49	-
2001	0.54	0.76	0.76	-
2002	0.10	0.13	0.13	-
2003	0.18	0.18	0.18	-
2004	3.84	3.29	3.29	-
2005	11.76	8.8	8.8	-
2006	50.41	18.16	23.19	18.66
2007	132.26	19.37	23.71	94.33
2008	298.47	29.06	48.55	212.03
2009	161.76	29.55	45.3	89.77
2010	112.86	21.71	23.47	71.70
2011	496	158.56	159.51	224.60
2012	810.18	439.46	445.74	50.00
2013	850.29	459.15	458.31	69.00
2014	511.53	240.59	293.47	44.00
2015	332.06	132.82	223.05	24.00

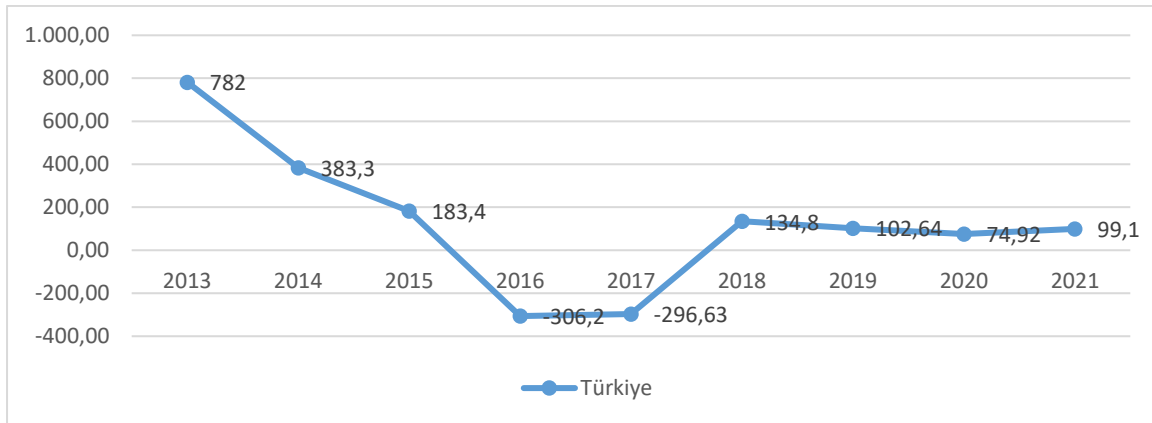
¹ Bu kısım resmi kalkınma yardımlarına ek olarak diğer imtiyazlı olmayan resmi iki taraflı işlemleri, imtiyazlı hususlara sahip olsa da temelde ticareti kolaylaştırıcı olanları, mali olan veya olmayan sektörlerin iki taraflı uzun dönem varlıklarındaki değişiklikleri (özellikle ihracat kredileri), özel doğrudan yatırımları, portfölyo yatırımlarını, özel banka kredilerini, çok taraflı sektörlerden gelen ve imtiyazlı olarak nitelendirilmeyen akışlar bu başlık altına dâhil edilmiştir.

2016	-22.53	-227.57	-67.29	68.01
2017	-119.87	-239.8	-153.34	69.81
2018	1481.2	124.11	1301.83	67.15
2019	189.2	97.48	159.55	21.20
2020	7.02	76.5	-20.62	27.21
2021	49.41	99.1	30.01	19.40
2022	112.38	58.23	60.32	50.51

Kaynak: OECD, Stat.(Ocak 19, 2024).

Tabloda görüldüğü üzere söylem bazındaki politika değişiklikleri, her ne kadar istikrarlı bir artış eğilimine sebep olmasa da, birtakım kritik tarihler ile sayısal veriler örtüşmektedir. 2005 yılının Türkiye’de Afrika’ya açılım yılı ilan edilmesinin ardından 2006 yılında sayısal olarak önemli değişiklikler kaydedilmiştir. Bir önceki yıla göre kalkınma yardımları ve resmi tüm akışlar önemli miktarda artarken özel yatırımların ve özel sermayenin Afrika’ya girişi kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Aynı şekilde önemli bir dönüm noktası olan 2008 yılında da özellikle özel sermayenin Afrika’daki varlığı önemli ölçüde artmıştır. Sonrasında ise günümüze kadar dalgalı bir seyir izlemiştir. Özellikle ekonomi ve iş forumlarının, zirvelerin gerçekleştiği dönemler ile kalkınma yardımları ve diğer akışların artışı arasında paralellik görülmektedir. Bununla birlikte 2006 yılı öncesi için doğrudan özel yatırımlar ve özel sermayenin Afrika’daki varlığı için istatistiki veri bulunmamaktadır. 2005 yılının Türkiye’de Afrika’ya Açılım yılı olarak ilan edilmesinin ardından gelişen özel sektör ve iş dünyası ilişkilerinin ardından 2006 yılı itibariyle veriler elde edilmesi de söylem ve eylem bazında bir uyum olduğunun göstergesi olmuştur.

Grafik 1: TİKA Verilerine Göre Afrika’ya Sağlanan İki Taraflı Resmi Kalkınma Yardımları (2013-2021) (Milyon ABD Doları)²

Kaynak: TİKA, *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu*, 2013-2021

Rakamsal verilerle raporlarda belirtilen yardım miktarlarının yanı sıra Türkiye, kalkınma yardımlarını ve kalkınma işbirliklerini gerçekleştirirken farklı bir sistematik benimsemiş ve gerçekleştirdiği projeleri sürdürülebilir kalkınma hedefleri altında kategorize etmiştir. Bu çerçevede son güncel kalkınma yardımları raporuna bakıldığında birinci amaç olan yoksullukla mücadele doğrultusunda Tanzanya-Zanzibar’da baharat üreten grupları güçlendirme projesi gerçekleştirmiştir. Ekonomik kalkınma ve istihdam olanaklarını artırmak suretiyle yoksulluğu azaltmayı hedefleyen bu proje bölgenin ekonomik kalkınmasına doğrudan katkı sağlamaktadır. Açlığa son verme amacı ile ise Nijer’de pirinç ve balık

² Türkiye, 2016 yılında Afrika’ya 143,8 milyon dolar, 2017 yılında ise 153,4 milyon dolar hibe şeklinde yardım yapmıştır. OECD-DAC kuralları gereği, raporlama yaparken ülkelere sağlanan tavizli kredilerin geri ödemelerinin o yılki toplam yardım tutarından çıkarılması gerekmektedir. Bu nedenle, her iki yıl için de Afrika ülkelerinin 450,0 milyon dolar olan kredi geri ödemeleri toplamdan düşülerek net yardım tutarı hesaplanmıştır.

üretimini yaygınlaştırma projesi, tarım ve su ürünleri üretim tesisi kurulumu; Sierra Leone’de pirinç yetiştiriciliği projesi; Somali’de yumurta tavukçuluğunun geliştirilmesi projesi hayata geçirilmiştir. Sağlıklı ve kaliteli yaşam olan üçüncü amaç doğrultusunda ise Nijer’de birçok poliklinik ve operasyon hizmeti ve birçok Afrika ülkesinde Afet ve Acil Durum Müdahaleleri Eğitici Eğitimi gerçekleştirilmiş ve Senegal’e ortopedik sarf malzemesi desteği sağlanmıştır. Dördüncü amaç olan nitelikli eğitim kapsamında ise Bilim ve Teknoloji Eğitim Programı (BİTEP) adı altında Güney Afrika Wits Üniversitesi ve Sudan Uluslararası Afrika Üniversitesi başta olmak üzere birçok üniversiteye laboratuvar kurulmuştur. Tanzania’da Temel 3D Tasarım ve 3D Yazıcı eğitimi gerçekleştirilmiştir. Çad’da Türk Dostluk Külliyesi Anadolu Tarım Meslek Lisesi kurulmuştur. Nijerya’da bir ortaokulun tadilatı gerçekleştirilmiş ve okulda laboratuvarlar kurulmuştur. Beşinci amaç olan toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda Tanzania’da kadın istihdamının desteklenmesi projesi hayata geçirilmiştir. Temiz su ve sanitasyon için ise Libya’da su kuyusu desteği sağlanmış; Etiyopya’da Sınır Aşan Sular ve Su Diploması konulu eğitim düzenlenmiştir. Erişilebilir ve temiz enerji kapsamında Cezayir’de yenilenebilir enerji laboratuvarı kurulmuştur. İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme için Güney Afrika’da üç farklı şehirde Temel E-ticaret Eğitimi verilmiş, Cibuti’de pastacılık eğitimcilerin eğitimi projesi gerçekleşmiş, Cezayir’de engelli istihdamına destek faaliyetleri gerçekleşmiştir. Onuncu amaç olan eşitsizliklerin azaltılması kapsamında Cibuti’de engelli bireylerin kültürel ve el işi sanatları kooperatifi kapasite artırımı projesi ve Senegal’de Hann Çocuk ve Genç Cezaevi Mesleki Eğitim Atölyesi Tefrişatı gerçekleştirilmiştir. Sudan- Hartum’da sokakta yaşayan kadınlara meslek edindirme projesi ve Şecerab’ta mülteci kampına çocuk parkı projesi gerçekleşmiştir. Tunus’ta da psikomotor eğitim salonu donatılması projesi hayata geçirilmiştir. On ikinci amaç olan sorumlu üretim ve tüketim kapsamında Cezayir’de doğal sabun üretim atölyesi projesi, Cibuti’de maden kaynakları ile ilgili eğitim, Çad’da petrofizik ve sondaj eğitimi, Sudan’da cevher ve kayaçların tanımlanması eğitimi verilmiştir. İklim eylemi kapsamında Libya’da itfaiyecilere eğitim verilmiştir. Sudaki yaşamı geliştirme kapsamında Kenya’da balıkçılığı destekleme projesi, Senegal’de balık pazarında buz üretim tesisi kurulumu gerçekleştirilmiştir. Karasal yaşam için Sudan’da fidanlı rehabilitasyonu yapılmıştır. Barışın, adaletin ve güçlü kurumların sağlanması adına Afrika’da birkaç ülkede bir grup polis eğitimi finanse edilmiştir. Gine, Cibuti, Somali, Senegal’de sahil güvenlik eğitimleri verilmiştir. Tüm bunlarla birlikte Kenya’da organik sıvı yosun gübresi tesisi projesi ve sera kurulumu ve mikro bahçecik projesi; Tanzania’da eko kömür briket üretimi eğitimi olmak üzere Benin, Nijer, Surinam, Sierra Leone ve Uganda’da turizm, tarım ve mesleki eğitim konularında eğitimler verilmiştir (TİKA, 2022). 2022 yılı faaliyetlerine bakıldığında Nijer’de özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinin inşa edilmesi ve donanımı, Togo’da yetim çocuklarına okul malzemesi desteği sağlanması, Gambiya’da Ndemban Hastanesi’ne oksijen üretim ve dolum tesisi kurulması, Mali’de 2000 kişinin muayenesinin sağlandığı bir sağlık projesi, Somali’de bir hastanede hasta-kayıt ve takip sistemi kurulması, Butan’da parmak izi tanımlama cihazı temini, Güney Afrika’da kadın girişimcilere eğitim, Senegal’de turizm mesleki eğitimi, Brunei’de cami inşası, Cezayir’de engelli bireylerin sanat atölyelerine malzeme desteği, Çad’da engelli bisikleti üretim atölyesi kurulması, Kenya’da kadın kooperatiflerine destek, Madagaskar’da kahve çekirdeği yetiştiriciliğinin desteklenmesi, Nijer’de balık üretim çiftliği kurulumu, Namibya’da soğuk hava deposu kurulumu, Nijer’de göçmenlerin sağlık taraması gibi projeler Afrika kıtasında hem günlük hayatı kolaylaştırmak hem de uzun vadede kalkınmayı geliştirmek adına gerçekleşen birtakım projelerdir (TİKA, 2023, s. 96-184)

Türkiye- Afrika ilişkilerinde son 10 yılda daha önce görülmediği düzeyde bir ilerleme kat edilmiştir. İlişkiler resmi toplantılarla da taçlandırılarak sürekliliği sağlanmış, Türkiye ve Afrika’nın da birbirini stratejik partner ilan etmesiyle de uluslararası düzeyde bir tanınırlık oluşmuştur. Türkiye’nin Afrika’ya yönelik uygulamaları zirvelere ve toplantılara ev sahipliği yapmasıyla ve işbirliği anlaşmaları imzalamasıyla devam etmektedir. Her yıl düzenlenen toplantı ve zirveler Türkiye’nin Afrika üzerindeki etkisini kanıtlar niteliktedir. 2013 yılında her iki tarafın da birbirini politik ekonomik partner olarak nitelendirmesiyle ilişkiler daha da hız kazanmıştır. 2009 yılından günümüze kadar büyükelçilikler ve temsilcilikler artmıştır. İşbirliğinin diplomatik ayağında oldukça başarılı uygulamalar gerçekleşmiştir. Bu programların düzenli olması ve karşılıklı iyi niyet ve işbirliği beyanları esasen ikili ilişkilerin de resmi düzeyde temellendiğinin göstergesidir. Türkiye aynı zamanda Afrika Birliği’nin stratejik partneridir ve çoğu bölgesel organizasyonla da çalışmalar yürütmektedir. Salt ekonomik anlamdaki işbirliğine bakıldığında ise Türk Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi’nin 19 farklı ülkede bulunan iş

konseylerinden bahsetmek gerekecektir. 38 farklı ülke ile ticari ve ekonomik işbirliği anlaşmaları mevcuttur. Bunlara ek olarak 2015 yılının ticaret hacmi 2003 yılına oranla üç kat artmıştır (Republic of Türkiye- MFA). Ticari verilere bakıldığında ise Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya en çok ihraç ettiği ürün kalemleri sırasıyla tüketici malları (%48.05), ara mallar (%32.11) ve metaller (%14.18) iken ithalatında da en yüksek payı sırasıyla ara mallar (%71.26), plastik (%22.24) ve metaller (20.70) almaktadır. Sahra- Altı Afrika ile olan verilere bakıldığında ise ihracat kalemlerinin en yüksek oranları sırası ile tüketici mallarını (%43.16), ara malları (%36.09) ve metalleri (%17.92) içermektedir. İthalat kalemlerinin en yüksek oranları da sırası ile hammadde (%42.5), ara mallar (%32.20) ve gıda ürünleri (%20.63) dir (WITS- World Integrated Trade Solution, 2021). Türkiye, ekonomik alanda Afrika'da yaptığı hamleleri sosyal, kültürel ve sağlık alanlarında yaptığı projelerle de desteklemektedir. Çünkü artık salt ekonomik işbirliklerinin yahut ticari kazançların uzun vadede bir bölgeye nüfuz etme konusundaki yetersizliğinin farkındadır. Diğer tüm ikili ve çok taraflı ilişkilerinde de olduğu gibi Afrika kıtasındaki ilişkilerini de derinleştirme gayesi gütmektedir.

Türkiye'nin Afrika'daki varlığı hükümetler arası ikili ilişkilerin yanında çok taraflı uluslararası kuruluşlar ve projeler aracılığıyla da desteklenmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Gıda Programı, Kızılay bu iletişim kanallarındandır (Özkan, 2010, s. 99). Türkiye esasen çok boyutlu bir mekanizma içerisinde işbirliklerini yürütürken bir yandan da "entegrasyon" sürecine girmektedir. Tam anlamıyla bir entegrasyonun gerçekleşmesi için gereken ilk adım belirli sektörlerde entegrasyonu sağlamaktır. Bu sürecin başlangıcı ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ile başlamaktadır. İkinci adım ise yapısal baskıları ve "sıçrama etkisi" ni içermektedir. Son adım ise yüksek politika konularında sadakati oluşturmaktır. Burada da yine yapısal baskıların mevcut olup ulusal hükümetleri entegrasyona sürüklemesi gerekmektedir. Neo-fonksiyonel yaklaşım adı verilen bu entegrasyon teorisi içeriğinde karşılıklı bağımlılığı da barındırmaktadır ve kurumsallaşmaya büyük önem atfetmektedir (Kutlay, 2011, s. 69-71). Türkiye'nin bu noktada nasıl bir irade beyanının olduğu bilinmese de yapılan hamleler ve girilmiş olan süreç, her şey düzgün işlediği takdirde entegrasyona kadar götürebilecek bir süreç niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte ekonomik entegrasyonun sağlanabilmesi, ekonomi politikalarının eşgüdümlü ve senkronize bir şekilde yürütülebilmesi coğrafi anlamda da bir yakınlığı gerekli kılmaktadır. O yüzden bu süreç ekonomik entegrasyon aşamaları olan gümrük birliği, para birliği, mali birlik gibi aşamaları özümseyemeyeceğinden dolayı tam olarak tamamlanamayabilir. Bu eksiklik ise ilişkileri ikili ve çok taraflı gelişmiş ilişkiler, stratejik işbirlikleri ve anlaşmalar düzeyinde bırakabilir. Bu süreçte oluşan karşılıklı bağımlılık ancak iki tarafın da ilişkilerinin uzun vadede devam etmesi adına garanti ve itici güç niteliği taşımaktadır.

5.2. Brezilya'nın Afrika ile Olan İlişkilerinin Politik Ekonomi Açısından Dinamikleri

Ekonomik ve ticari bağlar bakımından büyük birçok Brezilyalı şirket Afrika'daki varlığını uzun yıllardır devam ettirmektedir. Bunun da ötesinde Brezilya ve Güney Afrika uluslararası toplum ile entegrasyonu politika haline getirmiş ve çok taraflı küresel platformlarda var olmayı önemsemişlerdir. Ayrıca Brezilya birçok ticari partneri ile ticaret anlaşması yapmamış olmasına rağmen Güney Afrika Gümrük Birliği (the Southern African Customs Union- SACU) ile anlaşmalar yapmıştır (WTO, Brazil- RTAs in Force; Schedelik, 2023, s. 210).

Brezilya, Güney-Güney işbirliği adı verilen bir oluşumun en önemli halkalarındandır ve hem iç işlerini hem de dış ilişkilerini kalkınmaya ve işbirliğine odaklanmış bir şekilde gerçekleştirmektedir. Bu sebeple çok taraflı kurum ve kuruluşları desteklemekte, üye olmakta ve özellikle acil yardımlar konusuyla titizlikle ilgilenmektedir. Brezilya'nın özellikle dış ekonomi politikalarını belirlerken güttüğü siyasi bir kaygı da mevcuttur: BM' de oy kaygısı. Bu güdü Brezilya'yı birçok Afrika ülkesi ile yakın işbirliğine yöneltmektedir (Stuenkel, 2013). Brezilya da tarihi bağlar ve daha da farklı sebeplerle uzun yıllardır Afrika ile yakın ilişkilerini sürdürmüştür. Bu ilişkinin başlıca temeli Güney Atlantik köle ticaretine dayanmaktadır ve bu ticaret çoğunlukla Brezilya tarafından domine edilmiştir. Afrika'da olan bağımsızlık hareketlerini bu sebeplerden ötürü çok desteklememiş, aynı zamanda da bir kolonyal güç olan Portekiz'i de kendince gücendirmek istememiştir (Stuenkel, 2013, s. 29). Yakın işbirliğine girmek, projeler gerçekleştirmek adına kullandığı en önemli araçlardan biri kalkınma yardımlarıdır. Bunu özellikle teknik işbirliği şeklinde gerçekleştiren Brezilya, kalkınma yardımları alanında yapmış olduğu çalışmaların çoğunu Güney-Güney işbirliği motivasyonu ile gerçekleştirmektedir. Afrika Kalkınma Bankası ise Brezilya'nın Afrika'daki varlığını ve gerçekleştirdiği işbirliği projelerinin tarım, tarımsal

sektör, özel sektörün gelişimi, temiz enerji/ çevre, yönetim, sağlık, sosyal kalkınma alanlarını kapsadığını vurgulamıştır (African Development Bank Group, 2024).

Kendisine göre kalkınma yolunda hızla ilerleyen Brezilya, bu süreçteki deneyimlerini, sorunlarla başa çıkma yollarını ve stratejilerini kalkınmakta olan ülkelerle paylaşmak ve onlara kalkınmanın nasıl gerçekleştirilebileceğini öğretmek odaklı bir bakış açısına sahiptir. Brezilya'nın bakış açısına göre herkesin öğretebileceği bir şeyler ve herkesin de öğrenmesi gereken şeyler vardır (Mawdsley, Savage, & Kim, 2014, s. 31). Brezilya'nın özellikle Afrika'ya yaklaşımı bu şekildedir. Afrika'nın kalkınmasını öncelikli gören bu yaklaşım, ekonomik getirileri ile de Brezilya'nın küresel anlamda bir güç olması yolunda katkı sağlamaktadır. Yapılan teknik işbirlikleri de aslında temelde kalkınma amacının diğer tüm ikincil amaçların önüne geçtiğini kanıtlar niteliktedir (White, 2013, s. 119).

Kalkınma işbirliği için kullandığı bütçeyi ve işbirliği faaliyetleri sonrasındaki çıktıları sistematik bir şekilde raporlamayan Brezilya'nın Afrika ile olan her türlü işbirliği faaliyetine ne ölçüde kaynak ayırdığı net bir şekilde tespit edilemediğinden dolayı söylem ve politika bazındaki öncelikleri sayısal verilerle karşılaştırmak ya da analiz edebilmek pek mümkün görünmemektedir (John de Sousa, 2010, s. 2). Itamaraty, Brezilya'nın diplomatlarının sayısını neredeyse yarısı kadar artırmış ve bu kişileri Afrika misyonlarında görev almak üzere yetiştirmiştir. Brezilya, kurumsallaşmaya büyük önem vermektedir. Brezilya'nın uzun dönem stratejisinin parçası olan ve mümkün olan en çok sayıda bölge ve ülke ile işbirliği içerisinde olmayı, küresel sınırları aşmayı içeren yaklaşımın sonucu olarak da bu bölgeye yoğunlaşmıştır. Bu stratejiye ise "gökkuşağı diplomasisi" adı verilmektedir (Leahy, 2013). Brezilya birçok bölgede olduğu gibi Afrika kıtasında da sadece iki taraflı ve üçlü işbirlikleri, anlaşmalar düzeyinde mevcudiyetini korumamaktadır. Aynı zamanda çok taraflı uluslararası kuruluşlar da Brezilya için önemlidir. BM, BM Gıda ve Tarım Örgütü, Sıfır Açlık Programı gibi kanallar aracılığıyla Afrika faaliyetlerine devam etmektedir. Lula döneminde çok boyutluluğa yapılan vurgu, acil yardım misyonlarının da bulundurulması ile somutlaşmıştır. Özellikle Lula'nın ilk döneminde Afrika bir öncelik olmuştur. Nitekim Brezilya da uluslararası sistemde ilişkilerini çeşitlendirme ve geliştirme kaygısı gütmektedir.

Brezilya'nın Afrika politikasında diğer tüm politikalarında olduğu üzere acil yardımlar önemli yer tutmaktadır. Çok taraflı kuruluşlarla işbirliği içerisinde çalışan Brezilya, Afrika politikalarını da çoğunlukla çok taraflı kuruluşlar aracılığıyla ya da üçlü işbirlikleri ile gerçekleştirmektedir. Bu ilişkiden bağımsız olarak da hali hazırda Afrika Brezilya'nın en önemli ticari partnerlerindendir. Net ticaret rakamlarını vermek oldukça güçtür; çünkü direkt olarak Brezilya'nın Afrika ile yaptığı ticaretle birlikte, çok taraflı kuruluşlar ve işbirliği anlaşmaları, bölgesel ekonomik organizasyonlar aracılığı ile mevcut bir ticaret hacmi de vardır. Bölgesel ekonomik organizasyonlar 1990'lı yılların getirdiği yeni ekonomik düzenin önemli aktörlerinden olmuşlardır ve uluslararası sistemde etkin bir yere sahip olmak isteyen devletler bu oluşumlara dâhil olmaktadır (Oran, 2013, s. 205). Ancak şunu belirtmek gerekir ki devletlerin bizzat kendi aralarındaki ikili ticaret hacmi Afrika kıtasının tamamı için yıldan yıla artmaktadır. Brezilya ve Sahra- Altı Afrika arasındaki ticaret hacmine bakıldığında Brezilya'nın ihracatının ithalatından daha fazla olduğu görülmektedir. Güncel olarak 2021 verilerini içeren veri tabanında Brezilya'nın ithalatındaki en yüksek orana sahip kalemlerin ara malları (%45.77), yakıtlar (%40.72) ve hammadde (%33.68) olduğu görülmektedir. En yüksek oranlı üç ihracat kalemi ise gıda ürünleri (%40.49), tüketim malları (%35.24) ve ara mallardır (%30.35). Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile olan ilişkilere bakıldığında da Brezilya en çok hammadde (%66.53), ara mallar (%27.46) ve mineraller (%25.34) ihraç ederken en çok ara mallar (%67.25), kimyasallar (%58.15) ve yakıt (%24.02) ithal etmektedir (WITS- World Integrated Trade Solution, 2021).

Brezilya'nın geniş ticaret hacmi ile şekillenen Afrika ilişkileri aynı zamanda iş dünyasının, iş adamlarının hızla büyüyen ekonomiler üzerinden çıkarlarını şekillendirmesi ile de alakalıdır. Ayrıca Brezilya'nın açık deniz kontrolünü güvence altına almak ve Güney Atlantik üzerinde etki alanına sahip olma amacı de vardır. Lula döneminde 12 farklı gezi ile 29 farklı ülke ziyaret edilmiş, büyükelçilik sayısı hem Afrika'da hem de Brezilya'da artırılmıştır; fakat Rousseff Dönemi bu ziyaretlerin azaldığı ve küresel bağlantıların zayıfladığı bir dönem olmaktadır (Muggah, 2015). Brezilya'nın Afrika kıtasında yürüttüğü güncel projelere bakıldığında üçlü işbirliği çerçevesinde Haziran 2016 itibari ile Mozambik ile projelerin yürütüldüğü görülürken tamamlanmış üçlü işbirliği projelerinde Kuzey Afrika dışında neredeyse Afrika'nın tamamında projelerin yürütüldüğü görülmektedir. Güney- Güney İşbirliği

çerçevesinde daha fazla ülkeye hitap edilirken çok tarafı kuruluşlar aracılığıyla yapılan projeler de bu sıralamada ikinci konumdadır (ABC- Agência Brasileira de Cooperação). Bu işbirliği kapsamında 2023 sonu itibarıyla Brezilya ve Afrika kıtası arasında tamamlanmış 639 proje ve devam eden 81 proje bulunmaktadır (Pesquisa de Projetos, 2024). Brezilya'nın Afrika'da ekseriyetle faal olduğu alanlar işbirliği projeleri ve kalkınma yardımları dâhilinde teknik işbirlikleridir. Bölgede bir nüfuz elde etmeye çalışan Brezilya, bu bağlamda Afrika'da teknik bilgilerin iletilmesi ve öğretilmesini amaçlamaktadır (Walz & Ramacchandan, 2011, s. 16). Brezilya'nın kalkınma işbirliği kapsamında Afrika'daki varlığı farklı alanlarda hayata geçmiştir. 2016- 2018 yılları arasında toplamda 50 adet insani yardım işbirliğini hayata geçiren Brezilya bu projelerin sekiz tanesini Afrika'da gerçekleştirmiş olup 5 proje tıbbi malzeme desteği, iki proje gıda güvenliği ve bir proje de göç ile ilgilidir (Coordenação-Geral de Cooperação Humanitária (CGCH)). Bununla birlikte hali hazırda Brezilya ile Afrika ülkelerinden birçoğu arasında teknik işbirliği anlaşmaları mevcuttur. Güney Afrika, Angola, Cezayir, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Cape Green, Kamerun, Cote D'ivoire, Mısır, Etiyopya, Gabon, Gambia, Gana, Gine, Gine Bisau, Ekvator Ginesi, Lesoto, Liberya, Malavi, Mali, Fas, Moritanya, Mozambik, Namibya, Nijerya, Kenya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Sao Tome ve Principe Demokratik Cumhuriyeti, Senegal, Sudan, Tanzanya, Togo, Tunus, Zambiya, Zimbabve çoğunlukla temel teknik işbirliği ve teknik işbirliği anlaşmalarının yürürlükte olduğu ülkelerdir (ABC, 2024). Brezilya, Afrika kıtasında Portekizce konuşan ülkelerle de ayrıca teknik işbirliği anlaşmaları imzalamıştır ve bu da Güney- Güney İşbirliği'nin bir parçasıdır. Angola, Cape Verde, Gine Bisau, Mozambik, São Tomé ve Príncipe Demokratik Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi ve Doğu Timor ile 1998-2020 yılları arasında 572 projeyi hayata geçirmiştir. Profesyonel eğitimler ile genç nüfusun iş hayatına hazırlanması, kalifiye iş gücünün artırılması ve endüstriyel rekabet gücünün geliştirilmesi projelerin temel hedeflerindendir (ABC - Agência Brasileira de Cooperação, 2022).

Ekonomik, bilimsel, kültürel, teknolojik teknik işbirliklerini içeren bu anlaşmalar kıtanın bilgi edinerek kalkınması adına önemlidir. Ticari ilişkilere ve anlaşmalara göz attığımız zaman kurumlar ve kuruluşlar aracılığı ile var olan bir etkileşim görülmektedir. Brezilya, MERCOSUR aracılığı ile SACU ile anlaşma imzalamıştır. Ayrıca Hindistan, Güney Afrika ve Brezilya'nın dâhil olduğu, kendi içlerine birbirlerine ticari ayrıcalıklar da tanıyabilecekleri IBSA (India- Brazil- South Africa) Forumu da mevcuttur. SACU ile olan anlaşmalar belirlenen ürün grupların tarifeleri sabitleştirme üzerinedir (Veiga, 2008, s. 11). 2021 yılı verilerine göre Afrika kıtasında toplam 1632 öğrenci yabancı lisans öğrencileri için başarı burslarından faydalanmıştır. Portekizce konuşan ülkelerde Portekizce kursları verilmiştir (Schleicher, ve diğerleri, 2022, s. 166).³

6. Tartışma ve Sonuç

Türkiye ve Brezilya tarihsel süreç içerisinde kalkınma yardımlarının alıcısı olmuşlar ve sonrasında da sağlayıcısı haline gelmişlerdir. Kalkınma yardımı ve kalkınma işbirliği sağlayıcısı olma süreçlerine oldukça hızlı geçmeleri ve karakteristik olarak hem alıcı hem sağlayıcı özelliği göstermeleri bakımından yükselen donör olarak nitelendirilen bu ülkeler için Afrika kıtası kalkınma yardımları ve kalkınma işbirliği çerçevesinde politikalarını uygulamaya geçirdiği bir coğrafyadır. Her ne kadar iki ülke de bu politikasını tam anlamıyla ekonomik minvalde gerçekleştirmese de iki ülkenin de Afrika kıtasının kalkınması adına projeler gerçekleştirdiği ise yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye ve Brezilya'yı Afrika politikalarının şekillenmesinde ve bölgeye olan ilgilerinin nedenleri hususunda birbiriyle aynı çizgide tutan durum her iki ülkenin de bölgesel ve küresel olarak etki alanlarını genişletmek fikrine sahip olmasıdır.

İçinde bulunduğu kıta sebebiyle ABD ile sıkı ilişkiler geliştirme durumunda olan Brezilya'nın Afrika'daki varlığı çoğunlukla dalgalı bir seyir izlemiştir. Özellikle savunma ve güvenlik konularının gündemde olduğu zamanlarda ülkenin ekonomik kaynaklarının bu alanlara harcanması eğilimi görülmektedir. Her ne kadar “işbirliği” etiketi ile uluslararası sistemde önemli bir yer elde etmiş olsa da Brezilya'nın bu yöndeki dış politikası eleştirilere açık bir hal almaktadır. Bölgeye yapılan ziyaretler,

³ Brezilya'nın uluslararası işbirliği faaliyetlerinin girişlerinin yapıldığı açık bir veri tabanı bulunmaktadır. Bu veri tabanında son güncel veriler 2021 yılına aittir ve işbirliğindeki sorumlu kuruluşlar, işbirliğinin konusu ve ne miktarda bütçe ayrıldığı bu veri tabanlarında yer almaktadır. Nitekim bu kaynak bir mega veri olduğundan dolayı bu çalışmada kullanılmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Instituto de Pesquisa Econômica Aplicada. *Cooperação Brasileira para o Desenvolvimento Internacional – COBRADI*. Erişim adresi: <https://www.ipea.gov.br/portal/cobradi/dados>.

açılan büyükelçilikler ve diplomatik varlığı temsil eden kurumlar ilişkilerin ilerletilmek istendiğinin göstergesidir. Benzer bir şekilde Türkiye'deki bazı kurum ve kuruluşların da Afrika kıtasında artan temsilcilik sayıları, büyükelçiliklerin açılması ve diplomatik ziyaretler, bölgeye olan ilginin göstergesi olmuştur. Türkiye için bu durum kademeli bir şekilde artarak devam etmiştir. 1980'li yıllarda nispeten az etkin bir şekilde başlayan faaliyetler sonraki yıllarda artarak artmış ve AKP Hükümeti dönemine gelindiğinde de Afrika'nın hiç gidilmemiş ülkelere gidilmiş, en çok ihtiyacı olan ülkelerde Türkiye'nin kalkınma yardımı politikaları uygulanmıştır. Bu noktada şunun altını tekrar çizmekte fayda vardır: Kalkınma yardımları Türkiye'nin diplomasi hamlelerinin, ekonomisinin, küresel ekonomi politikasının, kamu diplomasisinin ve dolayısıyla yumuşak gücünün, uluslararası sistemdeki etkinliğinin birer göstergesidir ve oldukça fazla işleve sahiptir. Uluslararası sistemde belirgin olan ve yankı yaratan bu tarz işbirlikleri dolayısıyla iç politikayı da etkilemektedir.

Brezilya'nın dış politikasının temel ilkelerini vermiş olduğumuz kısımda Latin Amerika'daki dış politika anlayışı üzerinden şekillendirilen bir literatür ortaya konmuştur. Ancak Türkiye'nin politikalarının incelendiği bölümde daha farklı bir yaklaşım izlenmiştir. Nitekim Türkiye ne tam anlamıyla Avrupalı ne Ortadoğulu ne de Asyalı olabilmıştır. Farklı coğrafyaların kesişme noktasında bulunan Türkiye için bu sebeple "bölgenin ilkeleri" gibi bir maddelendirmeden söz etmek mümkün olmamaktadır. Türkiye'nin altını çizerek vurgulamış olduğu bazı dış politika ilkelerinin mevcudiyeti bu ilkelerin bölge politikalarından kaynaklandığı anlamına gelmemektedir. Tarihten ve tecrübelerinden çıkardığı sonuçlarla birlikte pro-aktif dış politika anlayışı günümüzde net bir şekilde ortaya konmuş olan ve ilerleyen yıllarda da Türk dış politikasının temel ilkelerinden biri olarak adlandırılabilir bir anlayış olmuştur. Bununla birlikte yabancı millet ve devletlerle ilişkilerin barış içerisinde yürütülmesi genel bir Türk dış politikası prensibi iken Afrika için bir diğer prensipten de bahsetmek söz konusudur: egemenliğine ve iç işlerine karışmama prensibi gibi. Bu prensiple hareket eden ülkeler daha ziyade profesyonel iş ilişkileri geliştirmekte ve diplomatik faaliyetlerini de sağlam bir zemine oturtmaktadır. Aynı şekilde Brezilya da bu bağlamda Afrika ile profesyonel bir ilişki geliştirmektedir.

Skyes, çalışmanın Türkiye kısmında da belirtildiği üzere Türkiye'nin Afrika'daki varlığını üçlü bir mekanizma içerisinde oturtmuştur. Brezilya'nın varlığı ve Afrika'daki rolü ile ilgili tespitinde ise aynı şekilde Brezilya'nın da doğal bir partner olduğunu ve hayırsever-koruyucu yaklaşımı ile hareket ettiğini vurgulamıştır. Ancak Brezilya'nın Türkiye'den farklı olarak sömürge karşıtı bir yaklaşım benimsemediğini iddia etmiştir (Sykes, 2015, s. 142). Bununla birlikte Brezilya kendi kaynaklarına ve petrolüne bakıldığı zaman Afrika'ya ihtiyaç duymayacak bir ülke profili çizmektedir. Brezilya'nın Afrika'daki varlığı kısa dönem iktisadi kazançlarla açıklanabilecek ve yorumlanabilecek bir varlık değildir (Stuenkel, 2013, s. 31). Brezilya ve Türkiye kendi kimliklerinin oluşmasında değerlere önem veren, sonraki süreçte de konstrüktivist yaklaşım benimseyen ülkeler olmuşlardır. Her iki ülkenin de tarihi ve dili, Türkiye için ayrıca din hususu, farklı ülkelerle olan ilişkilerinde öncelik kriteri olabilmektedir. Kimliğe önem atfeden ve geçmiş deneyimlerini ötelemeden ileriye taşımak isteyen bu ülkeler için Afrika kıtası ortak bir nokta olmuştur.

Çalışmanın bütününde vurgu yapılmaya çalışılan ve iki ayağı olduğu düşünülen Afrika ile olan ilişkilerde diplomasi ayağı başarılı bir şekilde ilerlemektedir. Gerek yapılan anlaşmalar ve gerekse uygulanan projeler de ilişkilerin sağlam zeminlere oturtulduğunun ve sürekliliğinin olacağının kanıtı niteliğindedir. Ancak iş dünyası ile olan ilişkilere bakıldığı zaman daha farklı bir boyut karşımıza çıkmaktadır. Türkiye ve Brezilya henüz ekonomilerinde istikrarı tam olarak sağlayamamış olan, zaman zaman mikro-ekonomik problemlerle boğuşan ülkelerdir. Dolayısıyla, bu sıkıntılar iç politikada iş dünyasının yerini de değiştirebilmekte ve yine bunun doğal bir sonucu olarak da iş adamlarının yabancı ülkelerle gerek iş anlaşmaları gerek yatırım miktarları ve etkileşimleri de sabit kalamamakta, daha kötüsü geri gidebilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada detaylıca verilmeyen; ancak varlıklarının öneminin herkes tarafından kabul edilebileceği rakamsal bazda ticari veriler de oldukça önemlidir. Dünya Bankası veri tabanındaki son ticari verilere bakıldığında diplomatik ilişkilerin ekonomik ve ticari ilişkiler ile de desteklendiği sonucuna varmak yanlış olmayacaktır. Zira 2021 verilerine göre Ortadoğu ve Kuzey Afrika Türkiye'nin %21.57 oran ile ikinci ihracat partneri olmuş ve Sahra- Altı Afrika ise %3.23 oranla bölgesel olarak 5. Sırada yer almıştır. İthalat verilerine bakıldığında ise Ortadoğu ve Kuzey Afrika %7.52 oran ile bölgesel olarak 3. sırada yer alırken Sahra-Altı Afrika %1 oran ile 7. Sırada yer almıştır. Brezilya verilerine bakıldığında ise Sahra-Altı Afrika'nın %1.68 oran ile 7. ihracat partneri iken

%1.20 oran ile 7. ithalat partneri olduğu; Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın %5.28 oran ile 5. ihracat partneri ve %3.71 oran ile 5. İthalat partneri olduğu görülmektedir (WITS- World Integrated Trade Solution, 2021).

Tablo 2⁴: Ürünler Bazında Afrika ile İki Taraflı Olarak Gerçekleştirilen Dış Ticaret Hadleri (2005-2022) (ABD Doları)

YIL	TÜRKİYE		BREZİLYA	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
2005	3,630,953	3,232,087	5,971,270	6,682,320
2006	4,566,089	3,910,217	7,442,795	8,389,303
2007	5,977,770	5,106,559	8,561,944	11,633,896
2008	9,063,334	5,596,153	10,142,024	16,250,454
2009	10,152,064	3,937,109	8,673,660	8,745,581
2010	9,280,759	4,822,434	9,252,042	11,642,837
2011	10,330,526	6,766,160	12,204,049	15,791,518
2012	13,353,181	5,921,702	12,148,800	14,616,104
2013	15,330,760	6,188,216	11,072,957	17,795,248
2014	14,504,251	6,174,657	9,696,808	17,483,572
2015	12,444,604	5,099,346	8,198,473	8,763,859
2016	11,404,888	5,355,483	7,828,512	4,601,035
2017	11,668,588	7,176,652	9,389,292	5,531,479
2018	14,444,283	7,047,946	8,156,242	6,605,015
2019	16,618,729	5,821,305	7,520,102	5,578,028
2020	15,234,428	7,309,861	7,854,205	3,664,129
2021	21,205,036	8,232,512	9,466,338	6,431,859
2022	24,021,921	9,510,509	12,736,508	8,521,653

Kaynak: ITC- Trade Map (Ocak 19, 2024).

Yukarıda tabloda derlenmiş olan verilerden görüldüğü üzere Türkiye ve Brezilya'nın Afrika'ya gerçekleştirmiş olduğu ihracat rakamlarında dramatik düşüşler gözlemlenmezken yüksek oranda artışlar görülebilmektedir. Türkiye'nin Afrika ile olan ithalatına bakıldığında ise dramatik düşüşler ve yükselişler gözlemlenmez iken Brezilya'nın Afrika'dan gerçekleştirdiği ithalat hacmi 2015 yılında hızlı bir düşüşe geçmiş ve sonrasında da hafif dalgalı bir seyir izlemiştir. Her iki ülkenin de Afrika ile olan ticari ilişkileri 2005 yılından günümüze kadar zaman zaman yükselip düşse de potansiyelini ve istikrarını korumaya devam etmiştir. Bu bağlamda her iki ülke için belirtilmesi gereken bir diğer husus da rekabet gücüdür. Rekabet gücü bir yandan iç dinamiklerden ve büyümeden desteklenirken diğer yandan uluslararası sistemdeki dinamikler tarafından da bastırılabilir. Brezilya'nın Afrika'daki varlığı göz önüne bulundurulduğunda teknik işbirlikleri ve insani yardım alanlarında rekabet gücünün yüksek olduğu görülmüştür. Politika söylemlerinde çıkış noktası olarak teknik işbirliği ve insani yardım konularını ön planda tutan Brezilya, kıtada uygulamaya koyduğu projelerle bu söylemleri pratiğe dönüştürmüştür. İş dünyası verileri açısından da bu durum paralellik arz edebilmektedir. Türkiye'nin

⁴ Türkiye için ürün bazında elde edilen veriler Ocak 2015 tarihinden itibaren Türkiye İstatistik Enstitüsü ve UN COMTRADE veri tabanlarından çekilmektedir. Brezilya için ürün bazında elde edilen veriler Ocak 2015 tarihinden itibaren Brezilya Kalkınma, Sanayi ve Dış Ticaret Bakanlığı istatistikleri ve UN COMTRADE veri tabanlarından çekilmektedir.

rekabet gücüne bakıldığında ise daha farklı bir bakış açısıyla bakabilmek mümkündür: Türkiye Afrika'da birçok üretim sektöründe etkilidir ve yardımlar, insani yardımlar ve projeler gibi birçok alanda da etkindir. Türkiye, genel olarak çok boyutlu hale getirdiği dış politikasını Afrika'da da bizzat uygulamaktadır. Bu sebeple Türkiye'nin rekabet gücü, her ne kadar gücü tartışılrsa da, farklı alanlarda etkin olmasından dolayı yüksektir.

Afrika kıtası diğer kıtalar ile kıyaslandığında şahsına münhasır bir nitelik taşımaktadır. Şöyle ki, diplomatik ilişkiler kurulmaya, ticari ilişkiler geliştirilmeye, yatırım yapılmaya, hammadde bolluğundan ve gelişmişlik seviyesinin düşüklüğünden dolayı sömürülmeye, öğrenmeye açık yapılarının fark edildiği zaman da işbirliklerine oldukça müsaittir. Bu sebeple gelişmekte olan veya gelişmiş bir ülkenin, her ne niyetle Afrika'da bulunursa bulunsun, istediğini elde etme olasılığı oldukça yüksektir. Ancak Brezilya ve Türkiye tek taraflı bir fayda ilişkisi geliştirmekten ziyade kıtanın kalkınmasını ve dolayısıyla Afrika'da yaşam standartlarının yükselişini önemsemektedirler. Türkiye ve Brezilya, kalkınmış bir Afrika kıtasının öneminin farkındadır; çünkü bu şekilde hem uzun vadede kıta ile ilişkiler sürdürülebilir olacaktır hem de hâlihazırda daha verimli ilişkiler geliştirecekleri kaliteli bir ticari partnere sahip olacaklardır.

Kaynakça

- ABC. Agencia Brasileira Cooperaçao. Erişim adresi: https://www.gov.br/abc/en?set_language=en.
- ABC - Agência Brasileira de Cooperaçao. (2022, February 7). Cooperation with Portuguese-speaking countries in Africa and Asia. Erişim adresi: <https://www.gov.br/abc/en/composition/general-coordination-for-technical-cooperation-with-portuguese-speaking-countries-cgpalop/cooperation-with-portuguese-speaking-countries-in-africa-and-asia>.
- ABC. (2024). Ministry of Foreign Affairs- ABC . Current Technical Cooperation Agreements between Developing Countries - CGPD. Erişim adresi: <https://www.abc.gov.br/CooperacaoTecnica/AcordosVigentes/CGPD>.
- African Development Bank Group. (2024). Brazil. Erişim adresi: <https://www.afdb.org/en/countries/non-regional-member-countries/brazil>.
- Aydın, M. (2003). Twenty Years Before, Twenty Years After: Turkish Foreign Policy at the Threshold of the 21st Century. T. Ismael, & M. Aydın içinde, Turkish Foreign Policy Framework and Analysis. New York: Ashgate Publishing.
- Aydın, Z. (2005). The Political Economy of Turkey. London: Pluto Press.
- Bacık, G., & Afacan, İ. (2013). Turkey Discovers Sub- Saharan Africa: the Critical Role of Agents in the Construction of Turkish Foreign- Policy Discourse. Turkish Studies, 14(3).
- Balcı, A. (2013). Türkiye Dış Politikası- İlkeler, Aktörler, Uygulamalar. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Balcı, A., & Yeşiltaş, M. (2013). A Dictionary of Turkish Foreign Policy in the AK Party Era: A Conceptual Map. SAM Papers.
- Bilgiç, A., & Nascimento, D. (2014). Turkey's New Focus on Africa: Causes and Challenges. NOREF Policy Briefs.
- Brazil- RTAs in Force. WTO- Regional Trade Agreements Database. Erişim adresi: <https://rtais.wto.org/UI/PublicSearchByMemberResult.aspx?membercode=076>.
- Caporaso, J. A., & Levine, D. P. (1992). Theories of Political Economy. New York: Cambridge University Press.
- Casanova, L., & Kassum, J. (2014). The Political Economy of an Emerging Global Power. New York: Palgrave Macmillan.
- Davutoğlu, A. (2012). Stratejik Derinlik. İstanbul: Küre Yayınları.
- De Lima, M., & Hirst, M. (2006). Brazil as an Intermediate State and Regional Power: Action, Choice and Responsibilities. International Affairs (Royal Instititute of International Affairs, 1994-), 82(1).

- Eder, M. (2001). The Challenge of Globalization and Turkey's Changing Political Economy. B. Rubin, & K. Kirişçi içinde, *Turkey in World Politics: An Emerging Multiregional Power* (s. 189- 215). Boulder: Lynne Rienner.
- Flemes, D. (2009). Brazilian Foreign Policy in the Changing World Order. *South African Journal of International Affairs*, 16(2), 161- 182.
- Gamble, A. (1995). The New Political Economy. *Political Studies*, 43(3), 516-530.
- Gilpin, R. (1987). *The Political Economy of International Relations*. Princeton: Princeton University Press.
- Hey, J. A. (1997). Three Building Blocks of a Theory of Latin American Foreign Policy. *Third World Quarterly*, 18(4).
- Heywood, A. (2011). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Hochstetler, K. (2012). Brazil as an Emerging Environmental Donor. CIGI Online. Erişim adresi: https://www.cigionline.org/sites/default/files/no21_1.pdf.
- Instituto de Pesquisa Econômica Aplicada. Cooperação Brasileira para o Desenvolvimento Internacional – COBRADI. Erişim adresi: <https://www.ipea.gov.br/portal/cobradi/dados>.
- ITC- International Trade Centre. Trade Map. Erişim Adresi: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c076%7c%7c%7c7%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1.
- John de Sousa, S.-L. (2010). Brazil as an Emerging Actor in International Development Cooperation: A Good Partner for European Donors? German Development Institute (DIE).
- Keohane, R. O., & Nye, J. (1989). *Power and Interdependence*. Boston: Pierson Scott Foresman.
- Keohane, R., & Goldstein, J. (1993). *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions and Political Change*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Kirişçi, K. (2009). The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State. *New Perspectives on Turkey*(40).
- Kutlay, M. (2011). Economy as the "Practical Hand" of New Turkish Foreign Policy: A Political Economy Explanation". *Insight Turkey*, 13(1), 67-88.
- Leahy, J. (2013, Mayıs 10). Brazil's 'rainbow' diplomacy a double-edged sword. *Financial Times*. Erişim adresi: <http://www.ft.com/cms/s/0/74c70b7a-b973-11e2-9a9f-00144feabdc0.html#axzz3wWuEH2TU>.
- Mawdsley, E., Savage, L., & Kim, S.-M. (2014). A 'post-aid world'? Paradigm Shift in Foreign Aid and Development Cooperation at the 2011 Busan High Level Forum. *The Geographical Journal*, 180(1).
- Milani, C. R., & Pinheiro, L. (2017). The Politics of Brazilia Foreign Policy and Its Analytical Challenges. *Foreign Policy Analysis*, 13, 278- 296.
- Morais, L., & Saad- Filho, A. (2005). Lula and the Continuity of Neoliberalism in Brazil: Strategic Choice, Economic Imperative or Political Schizophrenia? *Historical Materialism*, 13(1), 3-32.
- Morais, L., & Saad- Filho, A. (2012). Neo- Developmentalism and the Challenges of Economic Policy-Making under Dilma Rouseff. *Critical Sociology*, 38(6).
- Muggah, R. (2015, January 4). What is Brazil really doing in Africa? *Huffpost*. Erişim adresi: https://www.huffpost.com/entry/what-is-brazil-really-doi_b_6413568.

- OECD, Stat. (Ocak 19, 2024). Erişim Adresi: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE4#>.
- Oran, B. (2001). Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar- Cilt I: 1919-1980 (Cilt II). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2013). Türk Dış Politikası- Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II, 1980- 2001. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öniş, Z., & Yılmaz, Ş. (2009). Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey During the AKP Era. *Turkish Studies*, 10(1), 7- 24.
- Özel, I. (2015). Karşılaştırmalı Ekonomi Politik. S. Sayarı, & H. Dikici Bilgin içinde, Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları.
- Özkan, M. (2010). Turkey's Rising Role in Africa. *Turkish Policy Quarterly*, 9(4).
- Özkan, M. (2012). Türkiye'nin Afrika'daki Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları. 4(46), 19-28.
- Pedersen, J. D. (2008). *Globalization, Development and the State- The Performance of India and Brazil since 1990* (Cilt International Political Economy Series). Palgrave Macmillan.
- Republic of Türkiye- MFA. Turkey-Africa: Solidarity and Partnership. Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/turkey_africa_-solidarity-and-partnership.en.mfa#:~:text=Turkey%20has%20become%20an%20important,development%20and%20welfare%20for%20all.
- Shankland, A., Pomeroy, M., & Bolfarine Caixeta, M. (2023, September 1). Brazil's Return: South-South Cooperation and Africa Relations. Institute of Development Studies. Erişim adresi: <https://www.ids.ac.uk/opinions/brazils-return-south-south-cooperation-and-africa-relations/> adresinden alındı
- Schedelik, M. (2023). *The Political Economy of Upgrading Regimes: Brazil and Beyond* (Cilt International Political Economy Series). Palgrave Macmillan.
- Schleicher, R. T., McManus, C., Sydow, C., Araujo, I., Barros, P., & Portela, P. (2022). *A Cooperação Educacional e Científica Brasileira em Foco*. COBRADI. Brasília: IPEA (Instituto de Pesquisa Economica Aplicada).
- Stuenkel, O. (2013). Brazil in Africa: Bridging the Atlantic? *KAS International Reports*, 28-39.
- Sykes, P. (2015). Roles and Reality: Turkish and Brazilian Engagement with Africa. *Bilge Strateji*, 7(13).
- TABEF. Bilateral Relations. Erişim adresi: <http://tabef.org/bilateral-relations.html>.
- The Economist. (2022, Nisan 23). Turkey is making a big diplomatic and corporate push into Africa. The Economist. Erişim adresi: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/04/23/turkey-is-making-a-big-diplomatic-and-corporate-push-into-africa>.
- The World Bank. (1994). *Development in Practice-Governance*. A World Bank Publication. Erişim adresi: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/711471468765285964/pdf/multi0page.pdf>.
- TİKA. (2014-2021). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu. Erişim Adresi: https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/turkiye_kalkinma_yardimlari_raporlari-24?page=2.
- TİKA. (2022). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2021. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı.
- TİKA. (2023). Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu- 2022. Ankara: TİKA.
- Türkiye- Afrika İş ve Ekonomi Forumu. TABEF. Erişim adresi: <http://tabef.org/tr/about-overview.html>.
- Turkey- Africa Relations. Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. Erişim adresi: <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?03af1e06-bd93-40cb-ae4f-2c4ac27672e7>.

- Turkish Airlines. (2024). Turkish Airlines- Flight Destinations. Erişim adresi: <https://www.turkishairlines.com/en-int/flight-destinations/>.
- Türkiye- RTAs in Force. WTO- Regional Trade Agreements Database. Erişim adresi: <https://rtais.wto.org/UI/PublicSearchByMemberResult.aspx?membercode=792>.
- UNOAU . (2023, Mayıs 23). SRSg to the AU and Head of UNOAU Pays Courtesy Call on the Ambassador of Turkey To Ethiopia and Permanent Representative to the AU. Erişim adresi: <https://unoau.unmissions.org/srsg-au-and-head-unoau-pays-courtesy-call-ambassador-turkey-ethiopia-and-permanent-representative-au>.
- Uchegara, K. E. (2008). Continuity and Change in Turkish Foreign Policy toward Africa. *Akademik Bakış*, 2(3), 43-64.
- Uluç, A. V. (2014). Liberal- Muhafazakar Siyaset ve Turgut Özal'ın Siyasi Düşünceleri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(23), 107- 140.
- Veiga, P. (2008). Brazil's Trade Policy: Moving Away from Old Paradigms. L. Brainard, & L. Martinez-Diaz içinde, *Brazil as an Economic Superpower? Understanding Brazil's Changing Role in the Global Economy*. Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Vigevani, T., & Cepaluni, G. (2007). Lula's Foreign Policy and the Quest for Autonomy Through Diversification. *Third World Quarterly*, 28(7), 1309- 1326.
- Vigevani, T., & Oliveira, M. (2007). Brazilian Foreign Policy in the Cardoso Era- The Search for Autonomy through Integration. *Latin American Perspectives*, 34(5).
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Canada: Addison- Wesley Publishing Company.
- Walz, J., & Ramacchandran, V. (2011). *Brave New World: A Literature Review of Emerging Donors and the Changing Nature of Foreign Assistance*. Washington: Center for Global Development.
- Walz, J., & Ramacchandran, V. (2011). *Brave New World: A Literature Review of Emerging Donors and the Changing Nature of Foreign Assistance*. Washington: Center for Global Development.
- Wendt, A. (2003). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- White, L. (2010). Understanding Brazil's New Drive for Africa. *South African Journal of International Affairs*, 17(2), 221- 242.
- White, L. (2013). Emerging Powers in Africa: Is Brazil Any Different. *South African Journal of International Affairs*, 20(1).
- WITS- World Integrated Trade Solution. (2021). Brazil Product Exports and Imports to Sub-Saharan Africa. Erişim adresi: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BRA/Year/2021/TradeFlow/EXPIMP/Partner/SSF/Product/All-Groups>.
- WITS- World Integrated Trade Solution. (2021). Turkey Imports- Exports by Region. Erişim Adresi: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/Year/2021/TradeFlow/Import/Partner/by-region>.
- Yaman Öztürk, M., & Ercan, F. (2009). 1979 Krizinden 2001 Krizine Türkiye'de Sermaye Birikim Süreci ve Yaşanan Dönüşümler. *Praksis*(19), 55- 93.

Research Article

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin ve Brezilya'nın Politik Ekonomisinde Afrika

Africa in The Political Economy Of Türkiye and Brazil After The Cold War

Ceren URCAN

Araş.Gör.Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ceren.urcan@hbu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4720-1788>

Extensive Summary

The termination of the Cold War has been a turning point in international politics and international economics by reshaping the global order. Dissolution of countries from the USSR has basically changed the politics of countries especially which are geographically close to them. Moreover, since the balance of power relations have changed throughout the world, the global system has been started to enter into an inevitable change. Since the number of actors taking place in global order has been increasing, more resources were needed to be part of both in economics and politics of states. One of the resource rich regions which has been gaining more and more importance in international politics is Africa. As a region that has a potential regarding the resources that generates both economic and politic interactions, Africa needs to be a part of good governance relations with the great powers and emerging powers in the world. Hence, the critical importance of Africa after the Cold War has been increased especially for the emerging powers.

In this study, strategic importance of Africa in the political economies of Türkiye and Brazil after the Cold War period has analyzed. Selected sample countries are Türkiye and Brazil since their characteristics of leading emerging powers in both their regions and through the world are apparent. Their concentrations for distant countries have been increased by the help of globalization and the changing nature of global politics triggered nations to enhance relations with the distant countries. The design of this study is based on deductive method. The changes in the political economies of Türkiye and Brazil are explained by changes in the global economic and political order. Both countries' motivations lying behind the concentration on Africa are also explained by the changes in their political economies.

The level of analysis in this study is both international system and state. The unit of analysis is international political economy. In the first part of the study, general principles of the foreign policy of Türkiye after the Cold War are indicated. However, similar to tendency throughout the whole world of liberal policies in 1980s, Türkiye adopted liberal policies in this period. In 1990s, liberalization of trade policies went on and business sector was a dominant actor in Türkiye's economic policies. When the AKP came into power, the pillars of the relations with the other regions have diversified. In the Brazil sample, which is explained in the second part of the study in detail, the understanding regarding economic and political policies seem to be more dependent on the leaders and the political understanding of governments. As a country which had to deal with both domestic financial crises, macroeconomic problems and the effect of economic crises within the Latin America region, Brazil's priority has been on its economy. The discourse that Brazil uses for her economic relations with the other countries is mostly based on "political diplomacy", "commercial engagement" and "partnership for development". For emerging powers, discourses are important while explaining the policy dynamics of these powers. Both Türkiye and Brazil are prominent actors that aim to aid the development of Africa. Development

cooperation has been implemented by development aid and technical aid delivered through the region. These countries as emerging powers have been adopted policies with the aim of expanding their spheres of influence in regional and global level especially since 1990s. Besides development cooperation activities and development aid, one more common feature of Türkiye's and Brazil's existence in Africa is that emergency aid and humanitarian aid are the fields that both countries are active in without hesitation.

Besides political and commercial relations, Türkiye and Brazil also have been building institutional ties and representative offices in Africa. Their existence in Africa has been legitimized in institutional, political, commercial and business levels. Since the common feature of both countries' existence in Africa is about business sector, it is inevitable to develop relations with commercial ties. A special importance is attached to Africa by Türkiye since in the transition period of Türkiye from being aid recipient country to donor country, Africa was the first destination for the development aid of Türkiye. The main concentration of Türkiye's development aid to Africa has been for capacity building activities. When the AKP came into power, the relations with Africa evolved and political ties with African countries by bilateral and multilateral agreements, representative offices, diplomatic visits and TİKA's activities have deepened. Türkiye has started to support her economic activities with social, cultural activities as well as her existence in health sector in Africa.

Brazil's relations with Africa are mostly based on South-South cooperation discourse. Her missionary stance as a leader of Latin American regions, Brazil has expanded her horizon through Africa continent. Relations with the continent has been started with private companies' existence regarding commercial fields and the relations have been triggered by South- South discourse, cooperation for development and technical cooperation. For Brazil, her policies regarding Africa are directly a part of Brazil's basic foreign policy principles and all of them work in a harmony within Brazilian politics while this perception is different in Türkiye's case. Brazil has been trying to diversify the types of actors that she works in cooperation while engaging with Africa. These actors are regional and international organizations, institutions within the continent, academics, private companies and non-governmental organizations. This mechanism takes Brazil to implement triangular cooperation mechanisms in the continent.

As conclusion, Africa has vital importance for Türkiye and Brazil regarding strengthening their existence in global politics and global economics by giving them a room for diversifying their political economy practices. Besides humanitarian and developmental approach, the process of improving relations with Africa continent give some side effects to Türkiye and Brazil by enhancing their commercial activities through region. This two-sided governance relation gives Türkiye and Brazil an opportunity to strengthen their competitiveness in global politics and economics.